

Rahvusarhiiv 2017–2018

Rahvusarhiiv 2017–2018

Koostanud **Tõnu Tannberg, Helina Tamman**

Kujundanud **Hele Hanson-Penu**

Trükkunud **AS Ecoprint**

Tartu: **Rahvusarhiiv 2019**

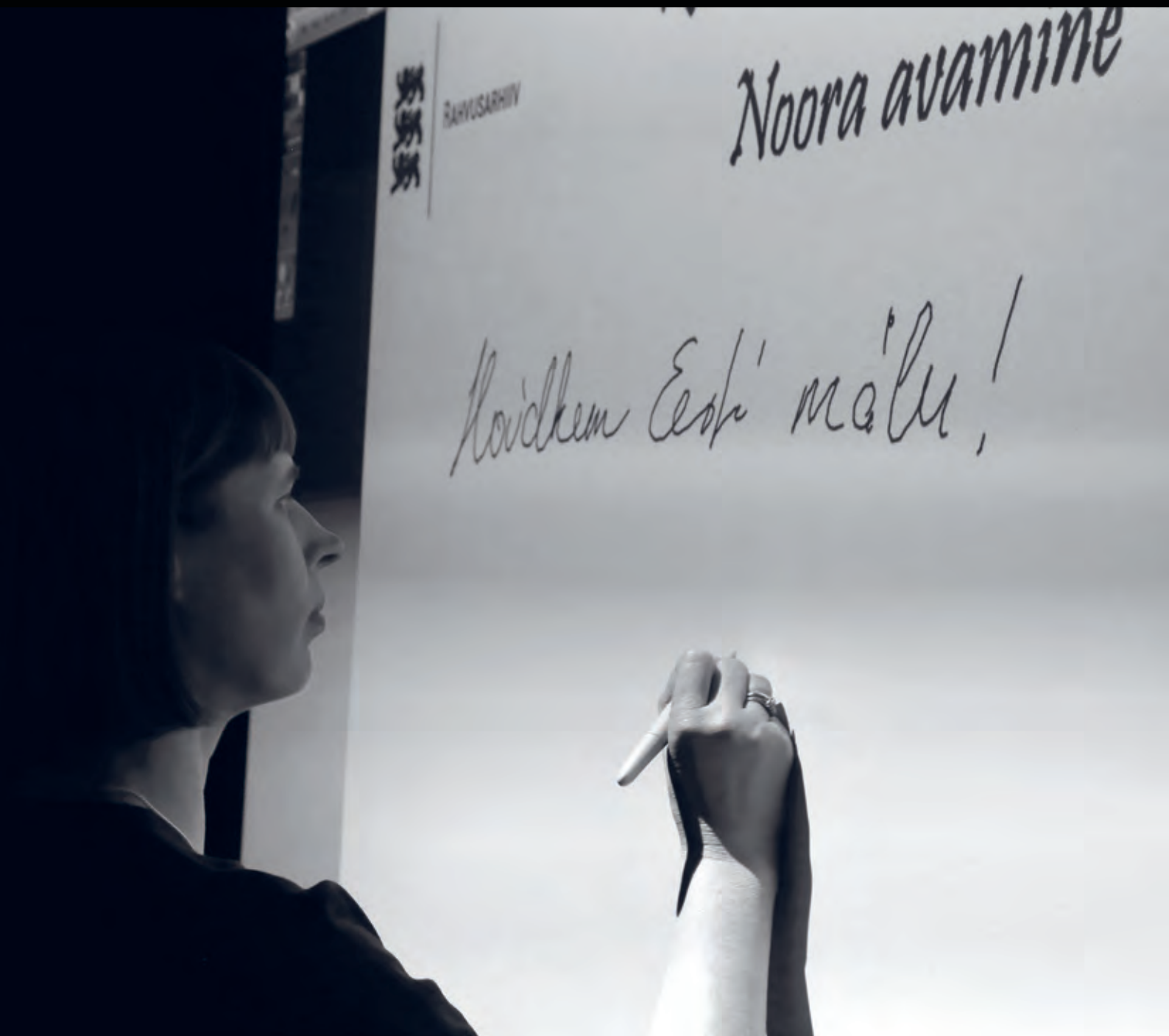
Rahvusarhiiv

2017–2018

Sisukord

- 7 Rahvusarhiiv 2017–2018**
Priit Pirsko
- 11 National Archives of Estonia 2017–2018**
- 15 Fotoleht: Noora avamine**
- 17 Eesti Euroopa Liidu Nõukogu eesistumine arhiivinduse vallas**
Toivo Jullinen
- 23 Rahvusarhiiv DLM-foorumi aktiivse liikmena**
Lauri Leht
- 31 Fotoleht: Noora avatud uste päevad**
- 33 ASTRA – keskkond asutuse ja rahvusarhiivi koostööks**
Hanno Vares
- 39 Andmekogude hindamine**
Pille Noodapera
- 43 Rahvusarhiivi kogumispõhimõtted**
Hanno Vares
- 47 Fotoleht: Vinüülplaadi „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ esitlus
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias**
- 49 Filmiarhiiv kogub**
Eva Näripea
- 51 Törksate taltsutamisest ehk eriliste arhivaalide
identifitseerimis-, konserveerimis- ja säilitusprobleemidest**
Küllike Pihkva
- 57 EACH – rahvusvaheline sild Chemicumi ja Noora vahel**
Jaan Lehtaru
- 61 Euroopa Liidu rahvusarhiivide säilitusjuhtide aastakohtumine
Tartus**
Ruth Tiidor
- 65 Poola presidendi Andrzej Duda visiit ja Poola–Eesti
arhiivide koostöö**
Birgit Kibal
- 71 Europrojekt „Community as Opportunity“
rahvusarhiivis 2014–2018**
Birgit Kibal

77	Rahvusarhiivi kampaania „Ettevõtted 100+“. Majandusajaloo algallikad arhiivis Birgit Veiler
81	Rahvusarhiivi ja koguduste koostöö Lea Teedema
85	Fotoleht: EELK ja rahvusarhiivi koostööpäev
87	Arhiiv liigub ja mängib, vaatab enda sisse ja minevikku, näitab kino ja kajab ehk kuraatoritegevusest 2017–2018 Maarja Hindoalla
97	Uurijatund Tallinnas Tiina Männapsoo
101	Arhiivipedagoogika Nooras Liisi Pabstel
109	Fotoleht: Isadepäeval ilmasõjast
111	Ühisloomealgatus „Eestlased Esimeses maailmasõjas“ jõudis finišisse Kadri Tooming
115	Möödaniku tartlased kaardile – ühisloomeprojekt „Tartu 1867“ Sven Lepa
119	Kalliskividest ja mustadest aukudest Eva Näripea, Maarja Hindoalla, Kadi Sikka
122	Rahvusarhiivi publikatsioonid
123	Fotoleht: Raamatuesitlused
124	Kronoloogia
131	Autorid
132	Statistika 2017–2018
133	Rahvusarhiivi struktuur
134	Rahvusarhiivi kontaktid

President Kersti Kaljulaid teeb esimese sissekande
elektroonilisse külalisteraamatusse

Rahvusarhiiv 2017–2018

Priit Pirsko

Käesolev rahvusarhiivi kaheaastaruanne on järjekorras kümnes. Kümme bieniumiülevaadet kajastab 20 aastat – ajavahemikku 1999–2018. Kakskümmend aastat töid ja tegemisi, eesmäärke ja tulemusi, statistikat ja kroonikat on pikk narratiiv, hõlmates ühtekokku viiendiku kodumaise arhiivinduse ligi sajaaastasest teekonnast. Sestap on arusaadav, et neisse aastaisse ei paigutu lihtsalt jada sündmusi ja juhtumisi, mis korrapäraselt ja planeeritult või hoopis ühtäkki ja juhuslikult algavad, kulgevad ja lõppevad. Seda perioodi iseloomustab suur teisenemine, kiire areng ja muutuste rohkus. Kõige selle taustaks on olnud Eesti riigi küpsemine tervikuna, aga veelgi olulisemana, globaalsed ühiskondlikud muutused, millistest arhiivindust kahtlemata kõige enam on mõjutanud infoühiskonna ja digitaalse teabe võidukäik.

2017. ja 2018. aastat ilmestab palju erinevaid ettevõtmisi kõigis arhiivitöö valdkondades, tegevusülevaate kaante vahele mahub neist paarkümmend. Ometi, lisaks siin kirjeldatule väärib mõlemal aastal esile tõstmist sündmus, mis oli tõesti erakordne. Rahvusarhiivi uue peahoone Noora avamine seitsmeteistkümnendal ja Eesti Vabariigi 100. aastapäeva tähistamisega seonduvad ettevõtmised kaheksateistkümnendal muudavad need aastad ainulaadseiks, et mitte öelda ajaloolisteks.

1. veebruaril 2017 avati pidulikult Noora hoone ja sellega lõppes 96 aastat kestnud olukord, kus riigi vanimaid arhivaale hoiti kõlbmatutes oludes. 20. sajandi algul Tartu ülikooli tudengitele ehitatud ühiselamus, mida arhiiv seni kasutas, ei olnud võimalik arhivaalide säilitusriske maandada, hoidlate soojus- ja niiskusrežiim oli väga ebastabiilne, hoone ei vastanud tuleohutusnõuetele. Uue arhiivimaja rajamine ei tähenda aga pelgalt nõuetekohase säilituskeskkonna loomist. Riigi haldussuutlikkuse aspektist on eriti oluline arhivaalide vastuvõtuvõimekuse taastamine. Kümme aastat kestnud olukord, kus suuremate arhiivide üleandmine rahvusarhiivi ei olnud ruumipuuduse tõttu lihtsalt võimalik, on nüüdseks lõppenud ja arhiivi üht põhiülesannet on taas võimalik täita. Ka kasutamise valdkonnas rakendati mitmeid uudseid töökorralduslikke ja tehnilisi lahendusi, mis muutsid klienditeeninduse kiiremaks ja paremaks. Lühidalt, Noora on muutnud kogu organisatsiooni kompaktsemaks ja ka nähtavamaks. Rahvusarhiiv on praegu tõenäoliselt aegade tugevaimas positsioonis nii

tehnilise võimekuse kui ka inimeste ettevalmistuse ja pühendumuse vaatenurgast. 2017.–2018. aastal on lisaks Noora rajamisega kaasnenud investeeringutele õnnestunud hankida enam kui miljoni euro eest mitmesuguseid laboriseadmeid ning digitaalse kasutamise ja säilitamisega seotud riistvara, neist 6K formaadis liikuvat pilti digida võimaldav filmiskanner on kahtlemata viimaste aastate kalleim tipp-tehnoloogiline tööriist.

Eesti Vabariigi 100. aastapäeva tähistamine 2018. aastal andis rahvusarhiivile suurepärase võimaluse oma kogude tutvustamiseks nii meedias kui ka paljude näituste ja publikatsioonide kaudu. Konstantil Pätsile pühendatud monograafia, riigikantselei ning haridus- ja teadusministeeriumi juubeliväljaanded, vinüülplaat Eesti hümnid varaseimate säilinud ettekannetega, Noora püsinäitus „Keerdkäigud“ ja sellega seotud loengusari, I maailmasõjas osalenud eesti sõdurite väljaselgitamine vabatahtlike kaasabil ja paljud muud projektid vääristasid riigi juubeliaastat ja suunasid arhiivitöö fookust. Riigi tsentenniumiga on otseselt seotud ka 2018. aasta lõpul käivitatud esimene kolmest rahvusarhiivi juhitavast kultuuripärandi massdigimise projektist. Dokumentide digimisele järgnevad sama mahukad filmi- ja fotoprojektid, need kujundavad lähiaastate tegevust õige suurel määral.

Suurte ja veel suuremate arhiiviprojektide taustal on alati huvitav püüda tajuda olulisemaid suundumusi ja põhimõttelisi valdkondlikke muutusi. Mõis- tagi ei saa selliseid põhitrende pressida konkreetseks kaks aastaks ega eristada täpset alguspunkti või lõpujoont. Ometi, mõne viimase aasta analüüsimine annab piisavalt põhjust rõhutada kolme suurema muutuse toimumist Eesti riigi arhiivinduses.

Esmalt tasub märkida arhiivitöö keskme nihkumist dokumentide väärtuse hindamiselt nende kogumisele ja vastuvõtmisele. 2011. aasta arhiiviseadus sätestas uue lähenemise hindamisele, tuues esmase mõõdupuuna käibe avalikku ülesannet täitva asutuse või isiku olulisuse ühiskonnas ning teise aspektina lähtumise avaliku ülesande kaalukusest ja sisust. See, arhiiviteoorias ka makrohindamisena tuntud lähenemine oli rahvusarhiivi tegevuses mitu aastat prioriteetne, sest arusaamisest, milline teave on arhiiviväärtuslik ja milline mitte, arhiivindus algabki. Mõnes mõttes võib makrohindamise lõppakordiks pidada 31. oktoobril 2017 vormistatud riigi andmekogude hindamisotsust, mis selgelt eristas 26 kõige olulisemat ja arhiivis säilitamisele kuuluvat andmekogu muudest riigile kuuluvatest andmehulkadest. Kõige lühemalt öeldes, kuue aastaga viis rahvusarhiiv läbi kogu avaliku sektori teabe hindamise. Pärast Noora valmimist oli dokumentide vastuvõtu korraldamine seetõttu lihtsam nii üleandvatele asutustele kui ka arhiivile. Kõnealust töövoogu on toetamas 2018. aastal valminud rahvusarhiivi ja asutuste

vaheline veebipõhine koostöökeskkond ASTRA, seal saab edaspidi toimuma kogu infovahetus asutuste ja arhiivi vahel: hindamisotsuste uuendamine, liigitusskeemide kooskõlastamine jm. Kokkuvõtvalt saab sedastada, et kogumine kui üks arhiivi põhitöid teabe säilitamise ja kasutamise kõrval on nüüdseks varjusurmast ärganud, kasvatades lähiaastail rahvusarhiivi kogusid nii riioleil kui serveris.

Teine, samuti üsna loogiline ja esimesega paljuski haakuv suundumus on rahvusarhiivi kogudes digitaalse ainese hulga kiire suurenemine. Varasemal ajal on digitaalne info kasvanud pea eranditult digimise kaudu. Praeguseks on aga selgelt märgata mõlemat sorti digiteabe juurdevoolu – kiireneb muudelt kandjatelt skannimine, aga suureneb ka digitaalselt sündinud ainese osakaal. 2017. aastal jõustunud säilituseksemplari seadus kohustab kodumaiseid filmi- tootjaid loovutama rahvusarhiivile filmi algmaterjali, mis tänapäeval teadupärast on digitaalne. See ongi peamine põhjus, miks digitaalselt sündinud teave on arhiivis jõudsalt ladestumas. Eespool juba mainitud andmekogude hindamisotsus on teine mõjutegur, mis on kasvatamas algupäraselt digitaalsena loodud info hulka arhiivis.

Kolmandana eristub suundumus, mille algus jääb tegelikult tosinkonna aasta taha – see on arhiivikasutamise põhimõtteline muutumine. Arhiivimistute viimine otsitavasse andmebaasi ja vaba juurdepääs arhiivaalidele veebis muutsid kohe arhiivikasutaja profiili, sajakordistasid külastusi ja pakku- sid lihtsa alternatiivi arhiivi külastamisele. Järgnev, veidi enam kui kümne aasta vältel toimunud areng annab alust väita, et arhiivi ja kasutaja suhe on tänaseks täiel määral teisenenud. Arhiivikasutamine ei seisne enam väheste põika- mises uurimissaali, vaid paljude arhiivielamuses mujal, väljaspool uurimissaali. 2017.–2018. aastal see suundumus tugevnes ja on kirjeldatav kolme peamise tegevussuuna esilekerkimisena traditsioonilise uurimissaali külastamise kõrval või isegi selle asemel.

Erinevate kogukondade kaasamine on esimene märksõna, mis selles kon- tekstis esiletõstmist väärib. Veel mõne aasta eest revolutsiooniline ja uudne tundunud ühisloome, vabatahtlike entusiastide kaasamine arhiiviallikate süvitsi kirjeldamisse, on muutunud igapäevaseks tööloõiguks. Seda toetab sotsiaal- meedia võimaluste teadlik pruukimine, aga teisalt ka igasugused muud algatu- sed, mis paeluvaid ajalooallikaid erineval moel tutvustavad: arhiivikino seansid, kuraatorinäitused, koostöö ringhäälingu ja teiste mäluasutustega, loengud ja vestlusringid. Arhiivi poolt initsieeritud ja kogukondi haaranud ettevõtmisena võib lisaks nimetada Topoteegi – ühisloomeplatvormi, mis annab ligipääsu

kogukonna oma (küla, valla, seltsi jm) digitud ajalooallikatele – tutvustamist Eestis. Topoteegi rõhuasetus on fotodel, kujutatu kirjeldatakse ja asetatakse kaardile nii, et ajalooline võte on seostatav tänapäevase asukohaga.

Teine fookus on arhiivipedagoogika. Rahvusarhiivi tohututes kogudes leidub põnevat õigupoolest igas eas inimesele. Sestap on temaatiliste õppe-materjalide koostamine, arhiivitunnid ja -ekskursioonid, katsetamine arhiiviteemaliste õpilASFilmidega jmt kooliprogrammi toetavad tegevused tasahilju nihkunud rahvusarhiivi kesksete tegevuste sekka. 2018. aastal lisandus tööloiku uus teenus – „kutsu arhiiv kooli“. Võimalus arhiivipedagoog tundi tuua ja õpilastele näidata, et paljudele materjalidele pääseb ligi oma koduarvutist, võitis kiiresti populaarsuse.

Kolmandana ja antud kontekstis viimasena nimetagem täiskasvanukoolitust. Seegi on valdkond, millega rahvusarhiiv ajast aega tegelnud on, mille maht viimastel aastatel aga tuntavalt kasvas. Ülimalt populaarsed on peamiselt (aga mitte ainult) genealoogidele suunatud uurijatunnid nii Tallinnas kui Tartus, selgelt on suurenenud huvi e-koolituste vastu, seda nii professionaalse arhiivihalduse teemal kui ka kasutajakoolitusena.

Kokkuvõtvalt sedastagem arhiiviteenuste jätkuvat vajalikkust nii suurtele kui väikestele, nii professionaalidele kui asjaarmastajatele, nii kodumaal kui üle ilma. Koduarvutist on klikikaugusel ligi 20 miljoni arhiividokumendi kuva, ligi 600 000 fotot, üle 50 000 ajaloolise maakaardi, ligi 4400 filmi ja ca 1300 helisalvestist – see on peamine põhjus, miks viimastel aastatel on rahvusarhiivi külastuskordade arv stabiliseerunud 1,2 miljoni kandis, kusjuures 99,3% kõigist väisanguist leiab aset veebis.

National Archives of Estonia 2017–2018

Priit Pirsko

This two-year report by the National Archives is the tenth such report. The ten biennial reviews cover 20 years from 1999 to 2018. Twenty years of work, objectives and results, statistics and chronicles forms a long narrative, covering a total of one-fifth of the close to hundred-year history of domestic archives. Therefore, it is understandably difficult to place into these years a range of events that begin, happen and end either in a regular and scheduled or sudden and random manner. This period is characterised by a significant transformation, rapid development and many changes. All of this was on the background of the maturing of the state of Estonia as a whole and more importantly global changes in society, of which the field of archives is most affected by the rise of information society and digital information.

The years 2017 and 2018 are characterised by many different initiatives in all areas of archival work with around twenty able to fit in this activity overview. However, in addition to the description provided here, a truly extraordinary event merits highlighting in both years. The opening of the new National Archives main building Noora in the 17th and the 100th anniversary of the Republic of Estonia celebration initiatives in the 18th make these years unique or even historic.

1 February 2017 was the inauguration of the Noora building, ending a 96-year period when the state's oldest records were kept in unsuitable conditions. The student dormitory built in the early 20th century for students of the University of Tartu and used by the archives until then did not enable mitigation of record preservation risks, the heating and humidity regime was highly unstable and the building violated fire safety requirements. The new archives building does not only mean achieving compliance for preservation, however. Restoration of the capacity to accept transferred records is especially important for the state's administrative function. The situation lasting for around ten years where it was simply impossible to transfer larger collections to the National Archives due to lack of space has now ended and we are once again in a position to carry out one of the key tasks of the archives. Several

operational and technical solutions were also applied to the field of use, improving the speed and quality of customer service. Noora has simply made the entire organisation more compact and transparent. The National Archives is currently probably in their strongest ever position in terms of technical capability or staff preparedness and motivation. During the 2017–2018 period, the National Archives has not only raised investment related to the Noora building but also acquired various lab equipment and hardware related to digital use and preservation valued at more than a million euros. Of this equipment, the film scanner enabling digitisation of 6K format video is without doubt the most expensive high tech tool of recent years.

The celebration of the 100th anniversary of the Republic of Estonia in 2018 provided an excellent opportunity for the National Archives to introduce its collections via the media and many exhibitions and publications. Monograph devoted to Konstantin Päts, anniversary publications by the Government Office and the Ministry of Education and Research, a vinyl record with the earliest preserved recordings of the Estonian anthem, the Noora permanent exhibition titled “Twists and Turns” (“Keerdkäigud”, in Estonian), related lecture series, determination of Estonian soldiers participating in World War I using volunteer help via crowdsourcing, and many other projects contributed to the state’s anniversary celebration and influenced the focus of archival efforts. The state’s centennium is also directly related to the first of three mass cultural heritage digitisation projects managed by the National Archives launched at the end of 2018. Document digitisation will be followed at similar scale by film and photography projects that will be a major focus in the near future.

On the background of large and even larger archival projects it is always interesting to perceive major trends and fundamental thematic changes. Clearly such key trends cannot be made to fit a specific two-year period or identify the precise starting point or finish line. However, the analysis of a few recent years gives plenty of reason to emphasise three major shifts occurring in the field of Estonian state archivy.

First of all, there is a shift in the focus of archival work from appraisal of document value to their acquisition and transfer. The Archives Act of 2011 established a new approach to appraisal, introducing as a primary criterion the significance in society of an organisation or individual performing public tasks and as secondary criterion the basis of weight and nature of the public tasks involved. This approach, also known as macro appraisal in archival theory

was of high priority in the operations of the National Archives for several years because the understanding of which information is of value forms the basis for the field of archives. In some ways the final act of macro appraisal was the state dataset appraisal decision formalised on 31 October 2017 that clearly broke out 26 of the most important datasets to be preserved in archives from other state-owned data volumes. In brief, the National Archives carried out the appraisal of the entire public sector information in six years. The completion of Noora facilitated organising document transfer for transferring organisations and the archives. This workflow is supported by the web-based collaboration system ASTRA between the National Archives and organisations that was completed in 2018 and will handle the all information sharing between organisations and the archives: appraisal decision updates, classification scheme approvals, etc. In conclusion, acquisition as one of the key tasks of the archives besides preservation and use of information has now been brought out of the doldrums, having been responsible for the recent growth in the National Archives collections on the shelves and servers.

The second trend, quite logical and largely associated with the first one is the rapid increase in digital information in the National Archives collections. Digital information used to grow almost solely through digitisation. Now, however, there is a clear inflow of both types of digital information — the pace of scanning from other media is growing while the share of born-digital information is also increasing. The Legal Deposit Copy Act that entered into force in 2017 mandates domestic film producers to transfer film source materials to the National Archives that are digital in today's world. This is the main reason for the steady growth in born-digital information in the archives. The above-mentioned dataset appraisal decision is further factor that helps grow natively digital information volumes in the archives.

The third trend started a dozen years ago and involved a fundamental change in archive use. Inventories being transitioned into a searchable database and free access to records online instantly changed the archives user profile, growing visit numbers by a hundred-fold and provided a simple alternative to physical archives visits. The following development of slightly more than ten years suggests that the relationship between the archives and the user has been fully transformed. Use of archives no longer involves stopovers to the archives by the few but an archives experience by the many outside of the reading room. This trend strengthened during 2017–2018 and can be described as the emergence of three key strands besides or even instead of traditional reading room visits.

Involvement of various communities is the first theme worth highlighting in this context. Crowdsourcing in the form of volunteer enthusiast involvement in-depth description of archival sources seemed revolutionary and novel only a few years ago but has now become a routine process. This is supported by the conscious use of social media opportunities, as well as other initiatives that introduce historical sources in various ways: archives cinema screenings, curator exhibitions, collaboration with public broadcasting and other memory institutions, lectures and discussion circles. An additional project initiated by the archives and embraced by communities is the introduction of Topoteek in Estonia – a crowdsourcing platform giving access to the community's own (village, municipality, society, etc.) digitised historical sources. Topoteek is focused on photos, the image is described and placed on a map so that the historical shot links to today's location.

The second focus is archival education. The vast collections of the National Archives contain something exciting for people of all ages. Therefore, production of thematic learning materials, archival lessons and field trips, testing with archives-related study films and other supporting activities to the school programme have quietly shifted to become part of the National Archives' core activities. A new service was added to the offering in 2018 – school visits by the archives. The opportunity to invite an archival educator to a lesson and show students how they can access many materials from their home computer quickly became popular.

The third and final item to mention is adult education. This is also an area that the National Archives has always engaged in. However, the volume of this substantially grew in recent years. Extremely popular are researcher sessions aimed mostly (but not only) at genealogists in Tallinn and Tartu. There is a clear increase in interest for e-learning related to professional archival management and user training.

In conclusion, archival services continue to be necessary for the large and small, the professionals and enthusiasts, domestically and worldwide. Just a click away using a home computer are the images of approximately 20 million archival records, approximately 600,000 photos, over 50,000 historical maps, approximately 4,400 films and ca 1,300 audio recordings – this is the main reason why the visit numbers of the National Archives have stabilised in recent years at around 1.2 million with 99.3% of these online.

Noora avamine

1. veebruar 2017

Riigi Kinnisvara ASi
juhatuse liige Tanel Tiits

Riigisekretär
Heiki Loot

Tallinna
Linnaarhiivi
juhataja
Küllo Arjakas

Eesti Rahva Muuseumi
direktor Tõnis Lukas

EELK Tartu piiskop
Joel Luhamets

Eesti Rahvus-
raamatukogu
direktor
Janne Andresoo

Noora arhitekt
Illimar Truverk

Tartu kõrgema
kunstikooli
direktor
Vallo Nuust

Tallinna ülikooli
akadeemilise
raamatukogu direktor
Andres Kollist

Tartu ülikooli
raamatukogu
direktor
Martin Hallik

Eesti Euroopa Liidu Nõukogu eesistumine arhiivinduse vallas

Toivo Jullinen

Eellugu ja taust

Iseenesest ei olnud ju see mingi uudis, et Eestil seisab 2018. aasta esimesel poolel ees Euroopa Liidu Nõukogu eesistumisperiood (ELi eesistumine). Seda oli otsustatud juba 2004. aasta detsembris ja alates 2012. aastast oli tehtud ka väikest viisi ettevalmistusi. Traditsiooniliselt on olnud mõned üritused kavas ka arhiivinduse valdkonnas ja neil üritustel oli rahvusarhiiv esindatud olnud juba ligi 15 aastat, esialgu küll vaatleja- või liituva riigina. 2015. aasta sügisel läks asi veidi konkreetsemaks ja Eestis hakati koguma infot kõigi eesistumise ajal, s.o 2018. aasta esimesel poolel toimuvate ürituste kohta. Aega tundus ikkagi veel palju olevat, sest asjad ELis toimuvad tavaliselt kõige viimasel hetkel või natuke pärast seda hetke.

Järgmised ligi poolteist aastat möödusid teadmises, et rahvusarhiivil tuleb korraldada Euroopa arhiivirühma (*European Archive Group*, EAG) kohtumine, mis juba aastaid on toimunud koos Euroopa Liidu riigiarhivaaride ümarlauaga (*European Board of National Archivists*, EBNA). Tavapäraselt on eesistujamaa rahvusarhiiv aidanud korraldada ELi arhiivivaldkonna säilitusjuhtide kohtumist ning DLM-foorumi liikmete poolaastakohtumist. Seega ka need üritused läksid tabelisse. Kõigi nende ühenduste tegevuses ja ka juhtimises oli Eesti aktiivne olnud ja erilisi üllatusi ei paistnud ees olevat.

Liikmes- ja liituvate riikide rahvusarhiivide esindajate töörühma moodustas Euroopa Komisjon 2003. aasta septembris (Eestit esindas Toivo Jullinen), aluseks ELi Nõukogu 6. mai 2003. aasta otsus arhiividest liikmesriikides. Töörühma tegevuse tulemusena valmisid ettepanekud edasiseks koostööks, mis viis ELi Nõukogu 14. novembri 2005. aasta soovituseni prioriteetsete meetmete kohta Euroopas arhiivinduslase koostöö tõhustamiseks. Soovitusel kutsuti üles looma liikmesriikide ja liidu institutsioonide nimetatud ekspertidest koosnevat Euroopa arhiivirühma (EAG), et tagada koostöö ja koordineeritus üldistes arhiiviküsimustes.

Riigiarhivaaride ümarlaual on veidi pikem ajalugu. 1980ndate algul otsustas Euroopa Ühenduste Nõukogu hakata lubama juurdepääsu oma institutsioonide arhiividele. Otsust tervitasid tookord ka liikmesriikide riigiarhivaarid, kes muutunud oludes pidasid vajalikuks oma senist suhtlemist elavdada. See omakorda viis tänaseni regulaarselt tegutseva liikmesriikide riigiarhivaaride ühenduse (EBNA) tekkimiseni 1989. aastal. EBNA ja EAG koosolekutel on Eestit esindanud Priit Pirsko ja Toivo Jullinen.

Brittide 23. juuni 2016. aasta ELi liikmelisuse referendumi tulemus oli siiski ootamatu. Teadupärast oleks Ühendkuningriigi ELi eesistumine pidanud toimuma 2017. aasta teisel poolel, vahetult enne Eestit. Nüüd jäi brittide eesistumine ära, nende soovil otsustati Brüsselis, et järgnevaid eesistumisi nihutatakse poole aasta võrra varasemaks. Seega jäid Eesti eesistumise kavast välja üritused, mis toimuvad tavapäraselt esimesel poolaastal (säilitusjuhtide kohtumine ja DLM-foorum). Etteruttavalt võib märkida, et kuna Eestile eesistujana järgnev Bulgaaria neid üritusi korraldada ei soovinud, siis oli rahvusarhiivil ikkagi võimalus ka need läbi viia esialgselt planeeritud ajal 2018. aastal.

Euroopa Komisjoni ametnike ja Briti rahvusarhiiviga 2016. aasta varasügisel suheldes selgus, et 2017. aasta teise poole arhiivindusalasteks üritusteks pole ettevalmistusi tehtud, seega olid meil kuupäevade otsimiseks vabad käed. Esialgu valitud kuupäevadest septembri keskel tuli siiski loobuda, sest britid otsustasid ikkagi korraldada DLM-foorumi kolme-aasta kongressi ja just päevadel, mis meie arvates olid sobivaimad ka EAG/EBNA koosolekuteks. Pärast konsulteerimist brittide ja Euroopa Komisjoniga jäid Eesti eesistumise ürituse kuupäevadeks 21. ja 22. september 2017.

Programm

EAG on oma olemuselt ekspertrühm, mis nõustab vajadusel Euroopa Komisjoni arhiivinduse küsimustes, seega tuleb ka initsiatiiv päevakorra põhipunktide ja töökorralduse kohta Brüsselist. EAG pikaajaline sideametnik on olnud Josephus Schram ning kaasjuhatajaks oli alates Kreeka eesistumisest 2014. aasta esimesel poolel kuni Eesti eesistumise lõpuni Julien Guerrier, EAG tegevusi kavandava Brüsseli allüksuse juht Euroopa Komisjoni peasekretariaadis. Teine kaasjuhataja on eesistuva riigi esindaja.

EAG koosoleku päevakord lepitakse tavaliselt kokku kitsama liikmeskonnaga korraldava juhtrühma koosolekutel Brüsselis või videokonverentsil. 2017. aastal toimus kaks sellist koosolekut – jaanuaris ja juunis, vastavalt siis enne Valletta (Malta) aprillikuist ja Tallinna septembrikuist põhikoosolekut.

Sisulise poole pealt oli juba mõnda aega üheks põhiküsimuseks olnud Euroopa uus isikuandmete kaitse üldmäärus, mille rakendustähtpäevaks oli määratud 25. mai 2018. Kui varem, alates Nikosia kohtumisest (Küpros 2012), oli teemaks määruse algse eelnõu kohandamine selliselt, et ta arvestaks ka arhiivide vajadusi, siis nüüd oli tähelepanu koondunud määruse rakendamise hõlbustamisele. Prantsusmaa veetud alamrühm oli koostanud arhiividele andmekaitsemääruse rakendamiseks käitumisjuhiste kogu. Selle jätkuv arutelu läks Tallinna koosoleku päevakorda. Teine oluline teema oli juba mõnda aega olnud e-arhiveerimine, ka see lisati Tallinna koosoleku päevakorda. Lisaks oli Belgia huvitatud, et arutletaks arhiivide ja riiklike statistikaasutuste tööjaotuse ja ülesannete üle, seegi teema läks päevakorda.

EBNA on vähem formaalse töökorraldusega kooslus ning selle iga kohtumise programm on olnud korraldajamaa ülesanne ja koosoleku juhataja siis ka reeglina võõrustav riigiarhivaar. EBNA kohtumise programmi koostades leiti Eestis üksmeelselt, et see võiks keskenduda e-riigi ja IT pakutava kasutamisel avanevatele võimalustele. Praktilise korraldustöö põhiraskus jäi rahvusarhiivile (Birgit Kibal ja Kristi Ots). Ürituste toimumispaigaks valiti Õpetajate maja Tallinnas Raekoja platsil.

EAG Tallinnas

EAG 23. koosolekut Tallinnas 21. septembril juhatasid Julien Guerrier Euroopa Komisjonist ja riigiarhivaar Priit Pirsko. Eesti riigi poolse tervitusega esines haridus- ja teadusministeeriumi kantsler, ühtlasi arhiivinõukogu esimees Tea Varrak.

Priit Pirsko, Julien Guerrier ja Josephus Schram EAG Tallinna koosolekul

Euroopa andmekaitsemääruse rakendamise küsimused sisustasid päeva esimese poole. Liikmesriigid tutvustasid vastukaja, mis oli laekunud suvel toimunud konsultatsioonide käigus. Kuigi vastukaja oli valdavalt heasoovlik ja töörühma poolt koostatud käitumisjuhiste kogumit tervitav, märgiti ka, et võimalike kasutajate ootused olid kohati teised. Sooviti lisaks selgitustele ja laiendatud lahtikirjutusele ka konkreetsemaid juhtnööre. Väljendati arvamust, et tõenäoliselt ei õnnestu seda kujundada tekstiks, mis oleks osaks kõikides liikmesriikides ühtmoodi rakendatavast õigusest. Pigem jääb määrus lisajuhiseks, millega igapäevavajadustest lähtudes konsulteeritakse ja oma praktikat võrreldakse. Edasiminekuks moodustati kitsam töörühm Prantsusmaa ja Itaalia juhtimisel (Belgia, Iirimaa, Luksemburg, Saksamaa ja Sloveenia).

Rahvusrhiivide ja riiklike statistikaasutuste tööjaotuse küsimuses tutvustas Belgia oma visiooni sellest, kuidas teemaga edasi liikuda. Kindlasti tuleks teha miniuuring-küsitlus rahvuslike praktikate kohta. Osalejad tutvustasid oma asutuse kogemusi ja rahvuslikku õigusruumi konkreetsetes valdkonnas. Arutelu kokku võttes märkis juhataja (Julien Guerrier), et teema on oluline ja väärib tähelepanu, nentides, et mõned liikmesriigid, nimeliselt Eesti, Soome ja Ühendkuningriik, juba tegelevad aktiivselt valdkonna küsimustega.

E-arhiveerimise päevakorrapunkti raames tutvustasid Euroopa Komisjoni eri direktoraatide esindajad (Manuela Speiser ja Emily Ryan) ambitsioonikat kava luua Euroopa digitaalse ühisturu ja Euroopa koosvõime algatuste raames tööriistad ja juhised e-arhiveerimiseks, mis oleks üks e-Euroopa alustala koos näiteks e-allkirja, e-ID, e-tõlke ja e-arve lahendustega. Algatus tugineks pilootprojektina juba läbi viidud E-ARKi tulemustel – selles programmis oli teiste hulgas kandev osa ka Eesti rahvusrhiivil. E-ARKi käigus loodut ja edasisi plaane tutvustasid projekti vedanud britid Janet Anderson ja David Anderson. Euroopa Komisjoni sooviks oli, et EAG võtaks endale ekspertrühma ülesande e-arhiveerimise (nõuded, tarkvarad, koolitus ja teadmusbaas) väljaarendamisel. Sellega ka nõustuti.

Eelnevalt oli EAG jõudumööda töötanud e-arhiveerimisealase arutelu-dokumendi koostamisel. Seekord kuulati ära Belgiast, Bulgaariast, Eestist ja Slovakkias laekunud täiendused ja otsustati jätkata. Senine juhtriik (Ühendkuningriik) loobus ja ohjad jäid Ungarile, kes pidi tihedalt konsulteerima DLM-foorumiga.

EBNA Tallinnas

Järjekordse, Euroopa riigiarhivaaride 36. ümarlaua ettekanded andsid ülevaate e-Eestist (Indrek Õnnik, Entepriise Estonia), E-ARKi projekti kogemusest ja kasulikkusest (Kuldar Aas Eesti ja Zoltán Szatucsek Ungari rahvusrhiivist) ning endise Jugoslaavia eri keskarhiivide dokumentide digimise seisust (Bojan Cvelfar Sloveenia ja Jozo Ivanovic Horvaatia rahvusrhiivist).

Hilkka Hiiop

Professor Hilkka Hiiop tutvustas kaht teaduse ja infotehnoloogia vahelist loovprojekti Eesti näitel („Rode altar lähivaates“ ja „Christian Ackermann – Tallinna Pheidias, isepäine ja andekas“). Samuti räägiti Eesti rahvusrhiivi kogemustest ja tulemustest ühisloomeprojektide läbiviimisel (Sven Lepa).

Ja nagu alati oli kavas ka veidi teistsugust kogemustevahetust, seekord siis õhtusöök Tallinna Teletornis ja soovijaile poolepäevane tutvumiskäik rahvusrhiivi uude hoonesse Tartus.

Zoltán Szatucsek

You are sharing your screen.

SPECIFICATIONS ▾ CONTENT TYPES ▾ SOFTWARE

procedures

is responsible for the ongoing maintenance, dissemination and uptake of (2014-2017):

ges;
ification;
ation;
ification;
F (Semantically Marked-Up Records Format).

Additional Content Information Type Specifications either within or outside the DLM

maintaining the SIARD format for the archiving of relational databases.

le for maintaining a web presence, providing a central access point for all
erability, coordinating revisions of the specifications, and facilitating

ointments to the Board shall take place on the date of the Annual General

cluding the Chair, and Deputy Chair (Chair Ascending) of the Board.
r, at least 50% of Board members (including the Chair
tional Member of

both of whom m

Latest news

DLM Forum announces

DLM Board

16

has lau

ds Boar

the DA

atio

Rahvusarhiiv DLM-foorumi aktiivse liikmena

Lauri Leht

Rahvusarhiiv on pikalt olnud rahvusvaheliselt aktiivne digitaalse dokumendihalduse ja digitaalarhiivinduse valdkonnas, olles vastavaid teemasid käsitleva ning paljusid Euroopa asutusi ja ettevõtteid ühendava DLM-foorumi liige. DLM-foorumi fookus on algselt digitaalselt dokumendihalduselt viimasel ajal rohkem kandunud digitaalarhiivindusele, pakkudes rahvusarhiivi digitaalarhiivile rahvusvahelise koostöö võimalusi ja erialaste kontaktide loomise platvormi.

Euroopa Komisjoni juures tegutsenud ekspertrühma soovitustest 1990ndate keskpaigas alguse saanud elektroonilise arhiveerimise valdkonna koostöö ja konverentsid viisid DLM-foorumi nime kandva organisatsiooni asutamiseni 2004. aastal. Algselt kandis akronüüm DLM tähendust „masinloetavad andmed“ (prantsuse keeles *Données Lisibles par Machine*), alates 2002. aastast aga mõistetakse DLMi kui dokumendi elutsükli haldust (inglise keeles *Document Lifecycle Management*).

Rahvusarhiiv on DLM-foorumi liige olnud organisatsiooni asutamisest alates 2004. aastal. Liikmete sekka kuuluvadki põhiliselt Euroopa riikide rahvusarhiivid, dokumendihaldust reguleerivad keskasutused, ülikoolid ning dokumendi- ja arhiivihalduse süsteemidega tegelevad ettevõtted. Eestist on liikmeks veel majandus- ja kommunikatsiooniministeerium (MKM) alates 2012. aastast ning Easy Lean OÜ. Varasemalt on liikmed olnud ka Nortal, Microlink Estonia, Riigikantselei.

DLM-foorumil käsitletavate teemade fookus on aja jooksul muutunud. 1990ndatel pöörati avaliku sektori ja IT-valdkonna tähelepanu digitaalsele dokumendihaldusele ja digitaalsele arhiveerimisele üldiselt. 2000ndatel asuti põhiliselt tegelema elektroonilise dokumendihalduse näidisnõuete (MoReq) koostamisega. Rahvusarhiiv oli siin rohkem kõrvaltvaataja, kuigi Toivo Jullinen DLM-foorumi tollase juhatuses esimehena panustas märkimisväärselt administratiivset energiat MoReq2 valmimise tagamisse. MoReqi koostamise initsiatiivi kandsid eelkõige elektroonilise dokumendihalduse firmad ning Suurbritanniast pärit IT-konsultandid (Jon Garde jt). MoReq1 valmis 2001. aastal, MoReq2 2008., MoReq2010 2011. aastal ning sealt alates on standardi uuendamise initsiatiiv *de facto* hääbunud, küllap on praktiline vajadus reaalselt kadunud.

DLM-foorumi juhatuse esimehed (presidendid)

2003–2004	Claes Granström Rootsi riigiarhiiv
2005–2006	Sarah Tyacke Suurbritannia rahvusarhiiv
2006–2007	Nick Kingsley Suurbritannia rahvusarhiiv
2007–2008	Tom Quinlan Iiri rahvusarhiiv
2008–2010	Toivo Jullinen Eesti rahvusarhiiv
2010–2012	Lucie Verachten Belgia rahvusarhiiv
2012–2013	Eric Ketelaar Amsterdami ülikool
2013–2014	Jon Garde erasektori IT-konsultant Suurbritanniast
2014–2017	Zoltán Szatucsek Ungari rahvusarhiiv
alates 2017	Jan Dalsten Sørensen Taani rahvusarhiiv

Eesti kontekstis oli oluline majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi 2012. aastal koostatud MoReq2 eestikeelne nn nullpeatükk, milles käsitleti elektroonilise dokumendihalduse Eesti-spetsiifilisi olusid. MoReqi nõudeid võeti arvesse ka Eesti dokumendihaldussüsteemide miinimumnõuete koostamisel.

Alates 2012. aastast on suur osa koostööst olnud suunatud digitaalse arhiveerimise üle-euroopaliste standardite ühtlustamisele ja loomisele (projektid E-ARK ja E-ARK4ALL). Projekti E-ARK (*European Archival Records and Knowledge Preservation*) raames aastail 2014–2017 tehtud digitaalse arhiveerimise alaseid uurimistöid ja valminud standardeid ning rakendusi on põhjalikult kirjeldanud Kuldar Aas rahvusarhiivi 2015.–2016. aasta tegevuse ülevaates artiklis „E-ARKi teekond digitaalarhiivinduse lainetel“. DLM-foorumi regulaarsed kohtumised ning arutelud olid väga olulised selleks, et kujundada ühiseid vajadusi tunnetav projekti-partnerite ring, koostada väga

põhjalik projektitaotlus ja tööplaan ning veenda Euroopa Komisjoni digitaalarhiivinduslase riikideülese koostöö finantseerimise vajalikkuses.

Rahvusarhiivi digitaalarhiivi asedirektoril Kuldar Aasal oli selles vägagi kande roll, lisaks tegutses ta ka terve E-ARKi projekti tehnilise koordinaatori ehk sisuliste küsimuste üldjuhina. DLM-foorum organisatsioonina osales E-ARKi projektis veel väikese partnerina, kuid 2018. aasta suvel alanud jätkuprojektis E-ARK4ALL on DLM-foorum juba üks koordineerivatest kesketest partneritest.

DLM-foorumi peamine koostöövorm on liikmete kohtumised iga poole aasta tagant, reeglina toimuvad kokkusaamised Euroopa Liidu selle perioodi eesistujariigi rahvusarhiivi korraldamisel. Iga kolme aasta tagant toimuvad DLM-foorumi n-ö suured konverentsid, paljude osalejate ja ettekannetega. Konverentsid on toimunud 1996 ja 1999 Brüsselis, 2002 Barcelonas, 2005 Budapestis, 2008 Toulouse'is, 2011 Brüsselis, 2014 Lissabonis ning 2017 Brightonis. Alates 2002. aastast on rahvusarhiivi esindajad osalenud kõigil DLM-foorumi konverentsidel ja liikmete kohtumistel ning sageli on esinetud ka ettekannetega. Tallinnas toimus DLM-foorumi liikmete kohtumine 31. mail – 1. juunil 2018 ühisministeeriumi hoones ca 100 osalisega (neist 70 välismaalt ja 30 Eestist), korraldajateks ühiselt rahvusarhiiv ning majandus- ja kommunikatsiooniministeerium.

Rahvusarhiiv on märkimisväärselt panustanud ka DLM-foorumi üldisesse juhtimisse ja arengusse. Toivo Jullinen kuulus foorumi juhatusse detsembrist 2005 kuni 2013. aastani, olles juhatuse esimees ehk president aastatel 2008–2010.

Pärast projekti E-ARK lõppu 2017. aastal kutsuti DLM-foorumi juures kokku valdkonna ekspertidest koosnev digitaalse informatsiooni elutsükli koosvõime standardite töörühm (*Digital Information LifeCycle Interoperability Standards Board, DILCIS Board*), mille eesmärk on E-ARKi raames loodud standardite haldamine ja täiendamine. (Algselt oli kasutusel nimetus *DLM Archival Standards Board, DAS Board*). Rahvusarhiivist on Kuldar Aas standardite töörühma aktiivne liige, töörühma juhib Karin Bredenberg Rootsi rahvusarhiivist.

DLM-foorumi juriidiline asukoht oli asutamisest alates Suurbritannias, kuigi juhatuse esimees enamasti ei ole olnud briti päritolu ning juhatuse liikmeid on olnud paljudest riikidest.

DLM-foorumi sekretariaat

2004–2009	AllIM Europe sekretär Rebecca Davis, Georgina Clelland
2009–2010	In-Form Consult Martin Waldron
2010–2011	Weathervane Consult Martin Waldron
2011–2012	Benchmark Ltd Christine Spencer
2012–2013	ametis oli tegevjuht John Leigh
2014 – november 2018	Ungari rahvusarhiiv sekretär Beatrix Horvath
alates detsembrist 2018	Eesti rahvusarhiiv Kristi Ots

DLM-foorumi liikmesorganisatsioonide nimekiri 2018. aasta lõpu seisuga:

Austria rahvusarhiiv

Austria tehnoloogiainstituut (AIT)

Brightoni ülikool

Easy Lean OÜ

Eesti majandus- ja
kommunikatsiooniministeerium

Eesti rahvusarhiiv

Euroopa keskpanga
arhiivi- ja dokumendihalduse
üksus

Gabinete UMBUS SL

GORDIC spol. s.r.o

Highbury Associates IVS

Hispaania rahvusarhiiv

Hollandi justiits- ja turvalisuse
ministeerium

Hollandi rahvusarhiiv

Iiri rahvusarhiiv

INESC-ID

Jouve Group

Kagu-Soome tehnoloogiaülikool

Kommunalförbundet
Sydarkivera

Leedu põllumajandus-
ministeeriumi makseagentuur

Leedu registrite keskus

Leedu riigiarhivaari büroo

Luksemburgi rahvusarhiiv

Läti rahvusarhiiv

Maailma meteoroloogiline
organisatsioon (WMO)

Malta rahvusarhiiv

Norra kommuniarhiivide
digitaalsete ressursside keskus

Norra rahvusarhiiv

Omaani dokumendihalduse
ja arhiivi amet

Open Preservation Foundation

Piqi AS

Poliphon Ltd

Poola rahvusarhiiv

Preservica

Punase Risti rahvusvaheline
komitee

RecordPoint Software

Rotterdami linnaarhiiv

Saksamaa rahvusarhiiv

Sloveenia rahvusarhiiv

Soome omavalitsuste
dokumendihaldurite liit

Soome rahvusarhiiv

Suurbritannia rahvusarhiiv

Šotimaa rahvusarhiiv

Šveitsi föderaalariiv

Taani rahvusarhiiv

Tšehhi Vabariigi siseministeerium

Ungari rahvusarhiiv

Kuni 2013. aastani oli Suurbritannias ka DLM-foorumi sekretariaat või tegevjuht. 2014. aastal, seoses ungarlase Zoltán Szatucseki asumisega juhatuse esimeheks, asuti kulude kokkuhoiu eesmärgil ostma sekretariaaditeenust Ungari rahvusarhiivilt. Kui 2016. aastal otsustas Suurbritannia Euroopa Liidust lahkuma asuda, pidi DLM-foorum otsima võimalust jääda organisatsioonina edasi tegutsema Euroopa Liidus – see on hädavajalik seoses osalemisega Euroopa Komisjoni rahastatud projektides. 2017. aasta kevadel Maltal toimunud liikmete kohtumisel otsustas DLM-foorum kolida oma juriidilise aadressi ümber Eestisse, kasutades ära e-residentsuse võimalusi. 2018. aasta aprillis asutatigi Eestis asuv DLM Forum MTÜ, mille juhatuse liikmed on Jan Dalsten Sørensen ja David Anderson ning millele anti üle Suurbritannias tegutsenud juriidilise isiku varad ja liikmeskond. Üsna peatselt selgus, et Eesti õigusruumis on tõhusam tegutseda, kui organisatsioonil on ka vähemalt üks eesti keelt valdav asjaajaja-kontaktisik. Seetõttu loobus DLM-foorum Ungari rahvusarhiivi sekretariaadi teenusest ning sõlmis Eesti rahvusarhiiviga sekretariaaditeenuse lepingu alates 1. detsembrist 2018. Rahvusarhiivis täidab DLM-foorumi assistendi rolli Kristi Ots, kes osalise koormusega tegeleb DLM-foorumi ürituste, koosolekute, liikmete, liikmemaksude ja muuga seotud jooksva paberimajandusega.

Rahvusarhiivi ja teiste Eesti asutuste osalusega ettekanded DLM-foorumi liikmete kohtumistel ja konverentsidel

1. **Leeni Langebraun** (rahvusarhiiv), **Raivo Ruusalepp** (Eesti Äriarhiiv)
„Koostöömudelid digitaalse pärandi säilitamiseks: Eesti näide“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Budapestis 2005
2. **Raivo Ruusalepp** (Eesti Äriarhiiv)
„OAI referentsmudel ja praktiline digitaalarhiiv“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Viinis 2006
3. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Raivo Ruusalepp** (Eesti Äriarhiiv)
„Digitaalarhiivi süsteemi arhitektuuri loomise metodoloogilised küsimused“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Berliinis 2007
4. **Liivi Karpištšenko ja Kädi Riismaa** (riigikantselei)
„Üleminek elektroonilisele dokumendivahetusele Eestis“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Toulouse's 2008

5. **Raivo Ruusalepp** (Eesti Äriarhiiv), **Johan Bengsston**
„Pikaajaline digitaalne säilitamine agenttehnoloogia abil – projekt PROTAGE“
 Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Toulouse's 2008
6. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Raivo Ruusalepp** (Eesti Äriarhiiv),
Zoltán Szatucsek (Ungari)
*„Digitaalsete dokumentide üleandmine ja vastuvõtmine rahvusarhiivides:
 Euroopa riikide võrdlusuuring“*
 Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Toulouse's 2008
7. **Lauri Leht** (rahvusarhiiv)
„Paindlik ja automaatne dokumentide vastuvõtmine EDHSist“
 Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Härnösandis 2009
8. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv)
*„Praktiline koosvõimelisus: dokumendihalduse metaandmete taaskasutamise
 kogemused“*
 Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Brüsselis 2011
9. **Veiko Berendsen** (Webmedia/Tartu ülikool)
„Funktsionaalsete nõuete praktiline kasutamine avalikus sektoris (Moreq2010)“
 Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Brüsselis 2011
10. **Raivo Ruusalepp** (Tallinna ülikool), **Seamus Ross**, **Andrew McHugh**, **Hans Hofman**
*„Digitaalsete dokumentide riskide kontrolli all hoidmine: DRAMBORA
 tööriistad“*
 Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Brüsselis 2011
11. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Liivi Karpištšenko** (majandus- ja kommunikatsiooni-
 ministeerium)
*„Piiriülene elektrooniliste dokumentide vahetus – Euroopa Liidu ja Eesti
 tegevused ja kogemused“*
 Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Zagrebis 2012
12. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Zoltán Szatucsek** (Ungari)
„E-ARKi projektist“
 Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Dublinis 2013
13. **Kuldar Aas**, **Tarvo Kärberg** (rahvusarhiiv)
„Euroopa Liidu wiki-initsiatiiv“
 Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Vilniuses 2013

14. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv)
„Dokumendihaldussüsteemi integreerimine digitaalarhiividega – hetkeseis ja edasised plaanid (E-ARK)“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Ateenas 2014
15. **Tarvo Kärberg** (rahvusarhiiv)
„Digitaalse arhiveerimise olemasolevate lahenduste parimate praktikate uuring (E-ARK)“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Ateenas 2014
16. **Janek Rozov** (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium)
„Kuidas liikuda edasi ilma liikumata tagasi?“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Ateenas 2014
17. **Liivi Karpištšenko** (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium)
„Esimesed sammud infohalduse poole“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Ateenas 2014
18. **Taavi Kotka** (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium)
„E-valitsus, e-residentsus ja infohaldus Eestis“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Lissabonis 2014
19. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Janet Delve**
„Pikaajaline juurdepääs andmebaasidele mõistlikul moel (E-ARK)“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Lissabonis 2014
20. **Tarvo Kärberg** (rahvusarhiiv)
„Hübriidandmete keerukuse vähendamine vastuvõtul“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Lissabonis 2014
21. **Tarvo Kärberg** (rahvusarhiiv)
„E-ARKi SIPi struktuur ja nõuded pre-ingest töövahendile“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Riias 2015
22. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv)
„E-ARKi projekti aruanne“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Luksemburgis 2015
23. **Liivi Karpištšenko** (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium)
„Kus elavad dokumendid? (Where do records live?)“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Haagis 2016

24. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Janet Delve**
„E-ARKi projekti koordinaatori ülevaade projekti käigust“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Haagis 2016
25. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv)
„Kuidas tagab spetsifikatsioon andmete katkematu voo (E-ARKi projekti raames)“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Haagis 2016
26. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Janet Delve**
„E-ARKi projekti koordinaatori tegevuste aruanne“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Oslos 2016
27. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv), **Janet Delve**
„E-ARKi projekti hindamisest“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Maltal 2017
28. **Liivi Karpištšenko** (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium)
„Eesti teenuste korraldamise ja teabehalduse aluste määrusest“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Brightonis 2017
29. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv)
„Plokiahela kasutamine Eestis“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Brightonis 2017
30. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv) kaasettekandjana koos **Janet Andersoni**,
David Andersoni, **Clive Billennessi**, **Karin Bredenbergi**, **Zoltán Szatucseki**,
Susana Rodriguezi ja **Joao Rodrigues-Frade’iga**
„E-ARKi projekti tulevikuplaanid / CEF Building Blocks“
Ettekanne DLM-foorumi konverentsil Brightonis 2017
31. **Liivi Karpištšenko** (majandus- ja kommunikatsiooniministeerium)
„Infohalduse põhimõtete rakendamine Eestis“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Tallinnas 2018
32. **Kuldar Aas** (rahvusarhiiv) kaasettekandjana koos **Jan Dalsten Sørenseni**,
David Andersoni, **Karin Bredenbergi** ja **José Borbinhaga**
„E-arhiveerimise komponendi (e-Archiving Building Block) ja DILCIS tööühma tegevusest“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Tallinnas 2018
33. **Kalev Pihl** (SK ID Solutions AS, Eesti)
„eIDAS määruse mõju usaldusteenuste turule ja nõuete usaldusväärsele“
Ettekanne DLM-foorumi liikmete kohtumisel Tallinnas 2018

Noora avatud uste päevad

2.–4. veebruar 2017

Meeleolu loob
Tartu üliõpilaste
looduskaitseringi
segakoor

Endise parteiarhiivi
kogudest kõneleb
Tõnu Tannberg

Gooti kirja õpituba

Tartu rahu

„Keerdkäigud“ pakuvad
ka kuulamiselamust

Tartu rahu

Marmorpaberi
valmistamine

Gooti kirja õpituba

Valdur Ohmann
kutsus hoidlatuurile

B509

Hanno Vares

ASTRA – keskkond asutuse ja rahvusarhiivi koostööks

Hanno Vares

Mis on ASTRA ja mida see teeb?

ASTRA (ASutuste Töö RAhvusarhiiviga) on meie uus töökeskkond, millega hallatakse asutuse ja rahvusarhiivi vahel toimuvaid tööprotsesse. Tööprotsessid ise on valdavalt seotud kogumistegevusega ning need on arhiiviseaduses ja arhiivieeskirjas sätestatud ülesannete täitmiseks.

Nagu igal süsteemil, mille osalisi on nii ühel kui ka teisel pool, on ka ASTRA-l kaks sissepääsu. Üks sissepääs on asutusele, kes saab ASTRA-s koostada nõuetekohase liigitusskeemi, hallata seda kogu kehtimise aja jooksul, kooskõlastada liigitusskeemi rahvusarhiiviga ja lõpuks eksportida see kinnitamisele asutuse juhi käskkirjaga. ASTRA on loodud nii, et kahe kooskõlastamise vahele jäävaid muudatusi ja toiminguid, millega liigitusskeemi ajakohasena hoitakse, saab just selles süsteemis teha kõige hõlpsamalt. Lisaks sellele näeb asutus just tema dokumente puudutavaid kehtivaid hindamisotsuseid ning saab kommenteerida hindamisotsuste kavandeid.

RAHVUSARHIIV

ASTRA

Isikud / asutused Andmekogud Toimingud Seaded

Arvutiit

→ Toimingud

→ näemen

→ Liigitusskeemide kooskõlastamised

Liigitusskeemide kooskõlastamised

Hindamisotsused

Liigitusskeemide kooskõlastamised

Näitan 19 üksust 1-19

Asutus/isik	Vilmsse staatusse kuupäev	Staatust
Alba Põhikool	Uus liigitusskeem	Kooskõlastamisel
Elva Vallavalitsus	Uus liigitusskeem	Kooskõlastamisel
Kesklinnaamet	16.10.2018	Kooskõlastatud
Keskonnaministeerium	19.10.2018	Kooskõlastatud
Keskonnaministeerium	16.10.2018	Kooskõlastatud
Maa-amet	19.10.2018	Kooskõlastatud
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	16.10.2018	Kooskõlastatud
Maksu- ja Tolliamet	Uus liigitusskeem	Kooskõlastamisel

ASTRA teist sissepääsu kasutavad hindamise, kogumise ja mõne aja pärast ka kirjeldamisega tegelevad rahvusrhiivi töötajad (arhiivis nimetame me neid kõiki lihtsalt kogujateks) hindamisotsuste koostamiseks ja asutustega kooskõlastamiseks ning hindamisotsuste vormistamiseks ja kinnitamiseks, samuti nõustamiseks ja liigitusskeemide kooskõlastamiseks.

ASTRA käikuandmisest alates hoitakse rahvusrhiivi hindamisotsuseid vaid andmebaasikirjetena, vajadusel saab pärida väljavõtte pdf-vormingus. Mõistetavalt toimub ka otsuse kinnitamine (varasemalt allkirjastamine) otse süsteemis.

Hindamisotsuse üldandmed	
Pealkiri	Teatrite dokumentide arhiiviväärtuse väljaselgitamine
Number	69
Kuupäev	28.12.2017
Failid	HO nr 69.pdf

ASTRAat saab kasutada iga asutus, kes otsib tööriista liigitusskeemi nõuetekohaseks loomiseks ja haldamiseks. ASTRAat peab aga kasutama asutus, kellel seisab ees liigitusskeemile kooskõlastuse saamine. See nõue on seotud ASTRA peamise potentsiaaliga, millest pole veel räägitud ja mille selgitamiseks tuleb veidi peatuda ASTRA saamislool.

ASTRA eellugu

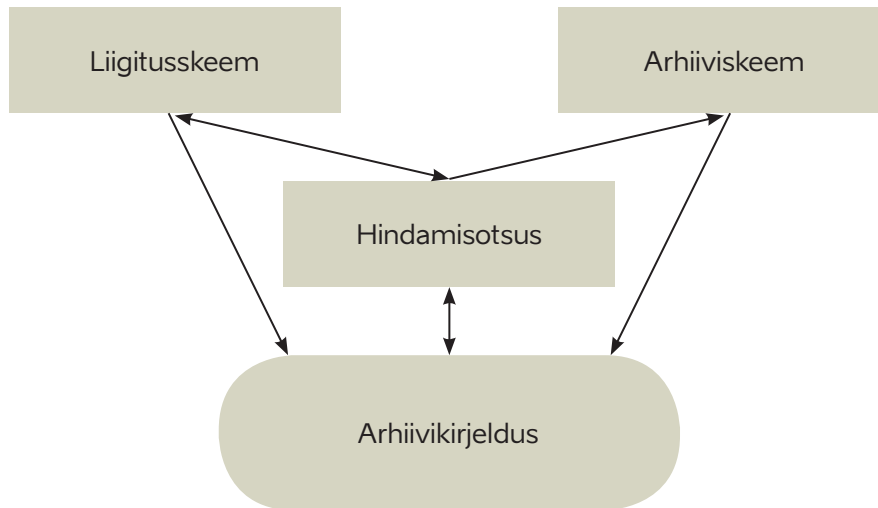
Infosüsteem, mis kataks rahvusarhiivi vajadused töös asutustega, oli teemaks juba aegadel, mil arhiivi üks ülesanne oli riikliku arhiivijärelevalve läbiviimine. Arhiivi kogujad on näinud „oma VAU“ (VAU on teatavasti arhiivi kasutusvaldkonna pikka aega edukalt tegutsenud infosüsteem) vajadust vähemalt milleniumi algusest alates. Tolleaegsed vajadused olid peamiselt seotud järelevalvealuste asutuste nimekirja haldamise ja arhiivijärelevalve planeerimisega. Mingitel siinkirjutaja jaoks täpselt teadmata põhjustel taolise infosüsteemi loomiseni ei jõutud – oli selleks siis ressursside nappus, segasevõitu ülesandepüstitus, uue arhiiviseaduse (2012) saabumine või midagi veel.

Pidevalt on tähelepanu all olnud ka hindamisprotsessi dokumenteerimine ning hindamisotsuse kui haldusakti standardimine. Juba käesoleva kümnendi algupoolel selgus, et hindamisotsuses olev teave kattub paljus arhiivikirjelduse elementide loetelus tooduga. Näiteks hindamisotsuse jaotis „arhiivimoodustaja ülevaade“ vastab peaaegu kirjelduselemendile „arhiivimoodustaja ajalugu“. Kui me asutuse hindamisotsuse kõrval vaatame ka tema dokumentide liigitusskeemi, saame kätte peaaegu kõik arhiivikirjelduse elemendid (funktsioonid, protsessid, sarjad, piirdatumid jne). Kasutades nutikalt äriregistri teavet (asutuse nimetus, registrikood, asukoht jne), ongi rahvusarhiivil valdav osa arhiivikirjeldusest käes ja seda ammu enne arhivaalide üleandmist. Probleeme tekib vaid siis, kui andmed on kujul, mis ei võimalda neid uuesti kasutada, näiteks eksportida arhiivi infosüsteemi AIS, või ei ole need kiirelt leitavad, näiteks paikneb info erinevates dokumendihaldussüsteemides arhiivimoodustajast lahtiseotuna.

Rahvusarhiiv on saanud kriitikat arhivaale üleandvatelt asutustelt, et arhiivikirjelduse koostamine on keerukas. Põhimõtteliselt samale järeldusele tuli ka AS PricewaterhouseCoopers Advisors 2016. aastal läbi viidud uuringus „Digitaalse arhiveerimise terviklik analüüs“, kus käsitsi kirjeldamine ja kirjeldamise keerukus on toodud välja ühe faktorina, mis takistab digiarhivaalide üleandmist rahvusarhiivile.

19. veebruaril 2016 valmis rahvusarhiivi hindamiskomisjoni tööna tulevase ASTRA põhifunktsionaalsusi kirjeldav ettepanek uue IT-süsteemi arendamiseks. Eesmärgiks seati „luua keskkond (*Töö Asutustega moodul* – TAM), kus seni eraldiseisvad liigitusskeemide loomise ja kooskõlastamise, dokumentide hindamise ja arhivaalide üleandmiseks ettevalmistamise protsessid toimiksid ühena ning mille käigus koguneva ja kogunenud teavet saab võimalikult

otstarbekalt taaskasutada“. Kirjeldati ka süsteemi eri olemite seosed ja võime andmeid vahetada, nii nagu jooniselt paistab:

Dokumentide hindamise ja liigitusskeemi kooskõlastamise käigus rahvusarhiivi jõudva teabe kasutamine ja seeläbi kirjelduste loomise ja arhivaalide üleandmise lihtsustamine ongi ASTRA peamine eesmärk. Just seepärast on rahvusarhiiv kehtestanud ASTRA kasutamise nõude neile asutustele, kellel tuleb liigitusskeemile saada arhiivi kooskõlastus. Nii täidetakse ASTRA teabega, mida hiljem arhiivikirjelduse loomisel kasutatakse.

Arendamine ja testid

2017. aasta alul jõuti andmebaasi esimeste prototüüpideni. 2018. aasta algusest alates on nn sisuinimesed (s.t kogujad), programmeerija ja süsteemianalüütik pidanud lõputul arvul läbirääkimiskoosolekuid iga pisemagi detaili süsteemi monteerimiseks. 2018. aastal toimus kolm arhiivisisest testi, kus katsetati nii asutuse rolli liigitusskeemi koostaja ja kooskõlastusse andjana kui ka arhiivi rolli hindaja ja nõustajana. 2018. aasta teisel poolel palusime häid koostööpartnereid ministeeriumitest ning teistest sõberasutustest sisestada ASTRAsse oma olemasolev liigitusskeem ning mängida läbi arhiivipoolse kooskõlastuse saamise protsess. Testide tulemusena saadud märkused, tähelepanekud ja osundused olid ASTRA arendamisel hindamatu tähtsusega.

[illegible]

Kõik, kes on IT-süsteemide käikulaskmisega vähegi kokku puutunud, teavad, et edaspidi järgneb pidev arendustöö. Nii on ka ASTRaga. Kuigi see on justkui valmis, pole see kaugeltki valmis. Töö nii asutuste kui ka arhiivipoolsete kasutajate märkuste ja uute vajaduste arvestamise ning avastatud ebamugavuste kõrvaldamisega jätkub pidevalt.

Kuidas on ASTRA-l päriselus läinud, tuleb vaadata järgmisest tegevus-
ülevaatest.

Available at

Kütafni pidamise alusena on määratustatavaks:

Andmekogude hindamine

Pille Noodapera

Rahvusarhiiv kogub ja säilitab Eesti ajalugu, kultuuri, riiklust ja ühiskondlikke olusid dokumenteerivat teavet. Praegusel ajal tuleb seejuures arvestada tõsi-asjaga, et varasemast rohkem kajastatakse asutuste ja isikute tegevust andmete ja nendevaheliste seoste kujul andmekogudes.

31. oktoobril 2017 hakkas kehtima rahvusarhiivi hindamisotsus „Riigi infosüsteemi haldussüsteemis registreeritud andmekogude hulgast arhiiviväärtusega osa väljaselgitamine“, mis nimetas 26 arhiiviväärtuslikku andmekogu.

Esmakordselt puutus rahvusarhiiv kokku andmekogu hindamisega 2003. aastal, kui riiklik hooneregister ja ehitusregister korraldati ümber ehitis-registriks. Arhiiviväärtuse sai hooneregistri keskregister, mis sisaldas andmeid maa- või katastriüksustest, ehitistest ja nende omanikest, samuti omandi seadmisest ning erastamisest seisuga 1. mai 2003. Siit saadi ka esimene kogemus andmekogu üleandmisest rahvusarhiivi.

Üldiselt on andmekogusid hinnatud koos asutuse muu teabega, kuna andmekogu käsitleti kui asutuse tegevuse dokumenteerimise üht viisi. Andmekogu arhiiviväärtuse määratlemisel ühe asutuse tegevuse kontekstis võimaldas andmekoosseisu analüüsida koos sama valdkonna muu teabega ning vältida teabe dubleerivat kogumist. Üksiku andmekogu hindamist tuli ette üldjuhul harva: seoses andmekogu lõpetamisega, alusdokumentide digimisega või muul põhjusel. Nii hinnati 2010. aastal arhiiviväärtuslikuks rahvakapitali obligatsioo-nide register ja erastamisväärtpaberite keskregister ning kinnistusraamat, 2012. aastal pärimisregister jt.

2017. aastal rahvusarhiivi kogumispõhimõtete uuendamise käigus seisu-kohad andmekogude osas täpsustusid. Teadvustati, et andmehalduse osakaal asutustes on oluliselt kasvanud. Loodud oli hulgaliselt asutuseüleseid andme-kogusid (näiteks Eesti hariduse infosüsteem, Eesti rahvastikuregister, maa-kataster, tervise infosüsteem), mille hindamine ühe asutuse või funktsiooni kaupa pole mõistlik või isegi võimalik. Andmed kogudes on omavahel riskasu-tuses, teenivad eri huvirühmade eesmäärke, mistõttu tuleb andmekogusid vaa-delda laiemalt kui seda on ühe asutuse ülesanded või vastutusalad. See oli põhi-line argument andmekogude uueks hindamiseks.

Sellest tulenevalt algatas rahvusarhiivi hindamiskomisjon 2017. aastal andmekogude eraldiseisva ja asutuse kontekstist sõltumatu hindamise. Kuigi asutused olid mitme aasta jooksul andmekogusid kajastanud oma liigitusskeemides, võeti nüüd hindamise aluseks RIHAs registreeritud andmekogud ja infosüsteemid. Hindamise hetkel oli neid RIHAs registreeritud üle 1600. RIHA on riigi infosüsteemide haldussüsteem (kataloog), mis koondab avalike ülesannete täitmiseks loodud andmekogusid koos teabega nende loomise eesmärkide, andmete koosseisu, seoste ja haldajate kohta.

Hindamise objektiks said andmekogud avaliku teabe seaduse tähenduses: andmekogu on riigi, kohaliku omavalitsuse või muu avalik-õigusliku isiku või avalikke ülesandeid täitva eraõigusliku isiku infosüsteemis töödeldavate andmete kogum, andmekogu asutatakse ja kasutatakse seaduses, selle alusel andtud õigusaktis või rahvusvahelises lepingus sätestatud ülesannete täitmiseks. Seega jäid hindamise alt välja RIHAs registreeritud standardlahendused, s.o tarkvaraarendajate poolt loodud rakendustarkvarad, mida saab asutus kasutada oma infosüsteemi või andmekogu loomiseks (nt dokumendihaldussüsteem, kohalike toetuste haldamise tarkvara Siuts, haigla infosüsteem Liisa, haridusteenuse haldamise süsteem ARNO jms), ja teenuseid vahendavad infosüsteemid, mis võimaldavad teistest süsteemidest andmeid saada või neid sisestada, sh veebiportaalid (nt eesti.ee), veebilehed, infosüsteemide kasutajaliidesed ja teenusliidesed x-tee teenuste osutamiseks. Ei hinnatud ka RIHAs registreeritud Tallinna linna ja Narva linna andmekogusid, kuna nende hindamine on vastava munitsipaalarhiivi pädevuses.

Hindamise eesmärgiks seati avalike ülesannete täitmiseks loodud andmekogude hulgast Eesti riigi ja ühiskonna toimimise seisukohalt kõige olulisemate, riikliku poliitika mõju ühiskonnale kõige laiemalt peegeldavate andmekogude väljaselgitamine.

Hindamisele kuuluvaid andmekogusid analüüsiti RIHA andmete, põhimääruste, veebilehtede, tehtud hindamisotsuste jm kogutud teabe alusel. Välja valiti riigi toimimist peegeldavad kesksed andmekogud, mida peetakse üldistes huvides riigi kõige olulisemate ülesannete täitmiseks riigivõimu, territooriumi haldamise ja rahvastiku valdkonnas.

Arhiiviväärtuse said andmekogud, mis sisaldavad Eestis alaliselt elavate isikute, kodakondsuse, rahva tervise, inimese sünni, surma ja matmis- koha andmeid ning muud rahvastikku puudutavat teavet (rahvastikuregister, kinnistusraamat, meditsiiniline sünniregister, nakkushaiguste register, surma

põhjuste register, teenetemärkide register, tervise infosüsteem); maa väärtust, looduslikku seisundit ja maa kasutamist kajastavaid andmeid, sh infot riigi-, haldus- ja katastriüksuste piiride, loodusressursside (mets, veekogud, maavarad), looduspärandi, keskkonnaseisundi, põllumajanduse kohta ning kinnisvara, kinnistatud laevade ja nende omanike õiguste ja kohustuste kohta käivat ja muud Eesti territooriumi kohta käivat teavet (keskkonnaregister, laevakinnistusraamat, maakataster, metsaressursi arvestuse riiklik register, põllumassiivide register, kohanimeregister).

Arhiiviväärtuse said ka andmekogud, mis sisaldavad andmeid riigivõimu eri tegevusvaldkondadest:

- avaldatud õigusaktid ja nende eelnõud ning õigusmõistmised (kohtulahendid), näiteks: eelnõude infosüsteem, Riigi Teataja, välislepingute andmekogu, kohtute infosüsteem, sissesõidukeeldude riiklik register;
- Eestis registreeritud juriidilised isikud, näiteks: äriregister, välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide esinduste, rahvusvaheliste organsatsioonide ja rahvusvahelise kokkuleppega loodud institutsioonide ning nende koosseisu andmekogu;
- ehitised, teed, raudteed, sadamad ja riigi kaitse all olevad mälestised, näiteks: ehitisregister, raudteeliiklusregister, sadamaregister, teeregister;
- tööstusomand – patendid, kasulikud mudelid, tööstusdisainilahendused ja nende õigused;
- haridus ja teadus, sh info õppeasutuste, õppejõudude, õpetajate ja õpilaste, õppekavade ja õppe läiviimise kohta, teadus- ja arendustegevusega seotud asutuste, isikute, projektide ja nende tulemuste kohta, näiteks: Eesti teadusinfosüsteem, Eesti hariduse infosüsteem.

Hindamise käigus vaadati üle ja tehti muudatusi asutusepõhistes hindamisotsustes kümne andmekogu arhiiviväärtuse osas.

Arhiiviväärtusega andmekogude väljaselgitamine annab andmekogude haldajatele selge sõnumi, et neil lasub vastutus andmekogu nõuetekohasel haldamisel ja rahvusarhiivi üleandmisel ning et neil tuleb seista hea selle eest, et andmekogude arendamisel arvestataks tulevikus arhiveerimise nõuetega.

Hindamise tulemusel said arhiiviväärtuse andmekogud, mis sisaldavad andmeid riigi kõige olulisemate ressursside kohta, ja nende kogumine, säilitamine ja kasutusse andmine võimaldab rahvusarhiivil oma arhiiviseadusest tulenevaid ülesandeid kõige paremini täita.

ROHKEM TÄHELEPANU.

vrdl.

RA MISSIOON???

dokumentaalse mälu kestlik
e, kasutamine ning kodanike õiguste
ine

b ja säilitab Eesti ajalugu, kultuuri,
ja ühiskondlikke olusid
enteerivaid arhivaale? → vana meen
sõha
enda peegeldava ning
teabe

JAID VÕI FUNKTSIOONE

a moodustajapõhiselt
siis, kui oleme

odustais

3 MIS ON SEE „OBJEKT”, MIDA KOGUME?

- Dokument
- Teave
- Dokumenteeritud teave
- Arhivaal
- ...

edimiseks? praeg. AOTS.
✓

dokument - mis tahes teabekandjale jäädvustatu
teave, mis on loodud või saadud asutuse või isik
tegevuse käigus ning mille sisu, vorm ja struktu
on küllaldane faktide või tegevuse tõendamise

ArhS → kogume arhivaale
arhivaal = arhiiviväändusline

5 KAS MAKROHINDAMISE ÜLESANNE JA SEE ON

- Avalikke ülesandeid täitvate
laiem kui me oleme harjunud
- 746 moodustajat (või 350)
- 20 funktsiooni?

JAH • Ei ole ühekordne funktsioon

JAH • sõltub ressurssidest
• vähemalt kahte moodustajate puhul

• Kindlasti on see integreeritud.

• Muu funktsiooni
liidetakse

• Teave

funktsioon, as

4 M

- Traditsioon
- Digi
- See mis
- See mis

- SEE MI
JA SEP

- SEE MIDA
säilitada ja

- TRADITSIOON

Rahvusarhiivi kogumispõhimõtted

Hanno Vares

2017. aasta märtsi alguses hakkasid rahvusarhiivis kehtima uued kogumispõhimõtted. Kogumine algab asutuses arhiiviväärtusliku teabe kvaliteedi tagamisega ning lõpeb rahvusarhiivi valmisolekuga kogutud teavet kasutusse anda. Lihtsamalt öeldes saab kogumine läbi alles siis, kui uurijal on võimalik arhivaale kasutada. Kogumistegevuse etapid on üksteisega kas suuremal või vähemal määral läbi põimunud. Skeemil on kogumist kui ühte arhiivi kolmest põhifunktsioonist (säilitamise ja juurdepääsu tagamise kõrval) kirjeldatud järgmiste protsessidega:

Rahvusarhiivi kogumispõhimõtted tegelevad detailsemalt hindamis- ja vastuvõtuprotsessidega, muud tegevused on kirjeldatud arhiivi juhistes (liigitus- ja arhiiviskeemidega seonduv, korrastamine ja kirjeldamine), riigiarhivaari käskkirjaga kinnitatud dokumentides (haldusjärelevalvega seonduv) või toimuvad *ad hoc* üritustena (koolitustegevus). Kõiki kogumise protsesse toetab ASTRA-nimeline asutuse ja arhiivi koostöökeskkond, mida tutvustatakse selles kaheaastaraamatus eraldi loos.

Mida rahvusarhiiv kogub?

Kogumispõhimõtted on olemuselt poliitika- ja strateegiadokument, mis annab kogumistegevusele raamid. Dokumendis on võimalikult täpselt lahti kirjutatud, mida rahvusarhiiv kogub (loomulikult nendes piirides, mille on seadnud arhiiviseadus) ja kuidas seda tehakse, milliseid strateegiaid kasutatakse ja põhimõtteid järgitakse.

Töö kogumispõhimõtetega kestis aastapäevad. Õigupoolest algas see rahvusarhiivi arengusihptide seminaridel 2015. ja 2016. aastal, kus sai pikalt arutatud, mida arhiiv koguma peab ning mida ta koguda tahab. Kõige keerulisem oligi paika panna, mida rahvusarhiiv kogub ja mida mitte. Vastusest sõltub, millele arhiiv oma kogumistegevuses keskendub, millistest asutustest, funktsioonidest ja sektoritest arhiiviväärtusega teavet otsitakse.

Kogumispõhimõtetes defineeriti kogutav teave läbi arhiiviväärtuslikkuse: see võib olla mis tahes kujul (digitaalne, analoogne), vormis (andmete kogum koos metaandmetega infosüsteemi osana, PDF-fail, XML-fail, tekstidokument, foto paberil või mõnes digivormingus, helisalvestis, film vms) või kandjal (paber, pärgament, magnetketas, filmilint, CD-R plaat vms); oluline on, et teave on küllaldane faktide või tegevuste tõendamiseks, täiendab oluliselt teadmisi ja arusaamist Eesti ühiskonnast või on oluline rahvusriigi ja ühiskonna toimimise seisukohast.

Kogutav teave peab peegeldama:

- riikliku või omavalitsuspoliitika väljakujundamist ja otsuseid;
- kohalikku eripära ja kultuurinähtusi;
- riikliku poliitika mõju üksikisikule, inimkooslustele või ühiskonnale;
- üksikisiku, grupi, avaliku või eraõigusliku organisatsiooni staatust, õigusi ja kohustusi;
- erandlikke, unikaalseid või ühiskonnas varem tundmatuid nähtusi, sündmusi ja olukordi.

Kuigi loetelu on üpris üldsõnaline, on see siiski abiks olukorras, kus rahvusarhiivi hindajate pilgu alt „jookseb läbi“ tohutu infohulk, millest vähegi väärtuslik välja tuleb valida. See pole arhiiviväärtusliku teabe väljasõelumisel muidugi ainus juhtnõör, mis kogumispõhimõtetesse kirja on pandud.

Arhiiviväärtuslikku teavet otsitakse:

- avalikke ülesandeid täitvate asutuste ja isikute põhi- ja juhtimisfunktsioonide dokumentidest ja riigi infosüsteemidest;
- organisatsioonide ja üksikisikute eraõiguslikest dokumentidest;
- audiovisuaalse teabe kogumiskohtadelt, mh otsitakse selliseid arhiivaale, millel on nn olemuslik väärtus.

Olemuslik või laiem ühiskondlik väärtus on üksikobjekti kunstiline, esteetiline, tehnoloogiline või ajalooline väärtus. Siin ei ole enam määrav, et teave oleks seotud oluliste funktsioonide või valdkondadega, vaid tegu on erakordsete ürikute, köidete, pitserite, andmekandjate, üksikdokumentide, toimikute või muu taolisega. Valdavalt ongi tegu audiovisuaalse teabega.

Mida rahvusarhiiv ei kogu?

Selles, mida rahvusarhiiv on otsustanud koguda, pole iseenesest midagi uutset (kogutud on pidevalt, lihtsalt varem pole seda poliitikadokumendina vormistatud). Selguse huvides on siiski ära mainitud ka see, mida rahvusarhiiv ei kogu ja mida ta ei saagi koguda (tulenevalt teiste mäluasutuste pärusmaast). Kogumispõhimõtted välistavad teabe kogumise, kui:

- seda luuakse asutuse tugifunktsioonide täitmisel;
- seda loovad asutused, mis pole arhiivimoodustajad (käesolevaks hetkeks on avalikus sektoris arhiivimoodustajateks hinnatud umbes 530 asutust, mis on ligikaudu 22% kõigist avalikke ülesandeid täitvatest asutustest);
- see pole arhiiviväärtuslik (sh alalise säilitustähtajaga teave);
- tegu on väljaannete või võrguväljaannetega;
- tegu on kultuuriväärtuslike esemetega, mida koguvad muuseumid.

Andmekogud

Kogumispõhimõtete valmimise aega jäävad ka arutelud, mis käsitlesid andmekogusid, peaaesjalikult seda, kuidas andmekogusid koguda ja kuidas „arhiivinduslik pilk“ neid käsitleb. Kogumispõhimõtetes täpsustatakse, et andmekogus olevat teavet käsitletakse dokumentidena ning arhiiviväärtuslikku osa sellest saab vaadata arhivaalidena arhiiviseaduse mõttes. Märgitakse ära üldine põhimõte, et kui arhiiviväärtuslik teave sisaldub andmekogus, kogutakse see võimalikult terviklikult ja andmeid selekteerimata. See on kohalikus arhiivinduses täiesti uudne, kuid praktiline lähenemine. Nimelt ei pruugi ühes andmekogus

oleva teabe lahterdamine arhiiviväärtusega osaks ja mitteväärtuslikuks osaks olla tehniliselt võimalik, süsteem kukub kokku ja muutub kasutuks. Põhimõtet on rakendatud ka riigi infosüsteemide haldussüsteemis olevate andmekogude hindamisel (teemat käsitleb käesolevas tegevuse ülevaates põhjalikumalt Pille Noodapera). Samas on uudne lähenemine sundinud paljusid andmekogusid puudutavaid hindamisotsuseid üle vaatama.

Hindamine

Kogumispõhimõtete peatükk „Teabe arhiiviväärtuse väljaselgitamine – hindamine“ asendab rahvusarhiivi aastast 2010 kehtinud hindamispoliitika ja -strateegia. Peatükis tuuakse ära hindamiskriteeriumid, mis üldjoontes on vähe muutunud, aga nende rakendamine on nõudnud värskemaid selgitusi. Hindamiskriteeriumid, mida rahvusarhiiv rakendab ja teabe analüüsimiseks kasutab, on:

- isiku, ühiskondliku liikumise või organisatsiooni mõju,
- uurimisväärtus,
- unikaalsus,
- kasutatavus,
- ajaraam,
- säilituskulu,
- olemuslik väärtus.

Kriteeriumide rakendamise juures on varasemast enam tähelepanu saanud audiovisuaalne materjal ja eraõiguslik teave. Samuti on leidnud kirjeldamist avaliku teabe kahetasandiline hindamine, mis tuleneb juba arhiiviseadusest. Kogumispõhimõtetes toodu tuleb aga juba lähiajal taas üle vaadata. Kõige teravamalt on tekkinud vajadus täpsustada eraõiguslikku päritolu arhivaalide kogumist ja tööd eraõiguslike organisatsioonidega. Tõenäoliselt on vaja muuta või lisada konverteerimist ja arhiivipüsivaid vorminguid sätestavaid täpsustusi vastavalt sellele, kuidas rahvusarhiiv saab juurde kogemust ja teadmist digitaalse teabe vastuvõtul.

Rahvusarhiivi kogumispõhimõtetega saab tutvuda veebilehel

<http://www.ra.ee/arhiivihaldus/arhiiv-kogub/>.

Head tutvumist!

Vinüülplaadi „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ esitlus Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias

25. aprill 2018

Kõneleb idee autor,
rahvusrhiivi
heliarhiivaar Paavo
Annus. Esitlus oli otse
jälgitav Vikerraadios ja
portaalis err.ee

President
Kersti Kaljulaid
sai kingituseks
vinüülplaadi
matriitsi

Orelil Andres Uibo

Riigikogu liige
Laine Randjärv
ning haridus- ja
teadusministeeriumi
kantsler Tea Varrak

EMTA koori juhatab
Tõnu Kaljuste

EMTA rektor Ivari Ilja

Andres Uibo ja
Arne Mikk

Olulisemad muudatused

- arhiiviväärtus pole enam seotud riikliku rahaga
(seadus hõlmab ka EFI toetusega filme)
- järelvalvet teostab Rahvusarhiiv
(Filmi algmaterjaliga seonduva riikliku järel
lõbiviimise kord)

Filmiarhiivi juhtivspetsialist Jarmo Nagel
tutvustab säilituseksplari seadust kolleegidele
rahvusarhiivi infopäeval 2017. aastal

Filmiarhiiv kogub

Eva Näripea

1. jaanuaril 2017 algas Eesti filmipärandi jaoks teatud mõttes uus ajastu. Nimelt jõustus sel päeval säilituseksemplari seadus, mis reguleerib muu hulgas Eestis loodud filmide kogumist ja säilitamist rahvusarhiivis. Sellega lõppes pea kolm kümnendit väldanud olukord, kus Eestis vändatud linateosed talletusid arhiivis sporaadiliselt, sest puudusid riiklikul tasemel kujundatud juriidilised hoovad värske filmiloo sümboolseks koondamiseks arhiivi.

Filmide ja fotode kogumist alustati Eestis 1935. aastal vastu võetud arhiiviseaduse alusel, mis pani selle ülesande toonasele Riigiarhiivile. Nõukogude ajal kehtinud korra järgi jõudis kohalikku filmiarhiivi, mis alates 1971. aastast tegutses omaette asutuse – Eesti NSV Filmi-, Foto- ja Fonodokumentide Riikliku Keskarhiivina –, üksnes osa vabariikliku filmistuudio toodangust: ringvaated ja dokumentaalfilmid (täiskomplektina, s.t nii monteeritud algmaterjal kui ka esituskoopiad); mängufilmid tuli aga saata Moskvasse Gosfilmofondi. 1990. aastate alguses kadus koos Nõukogude Liidu lagunemisega senine õigusraamistik ja filmide korrapäraseks talletamiseks vajaliku seadusandluse väljatöötamiseni jõuti alles 2010. aastate keskpaiku, kui tehnoloogilise keskkonna kiirete muutuste kontekstis kasvas surve üle vaadata peamiselt raamatukogude tegevust puudutanud sundseaduse seadus. Seaduse reinkarnatsioon – säilituseksemplari seadus – sisaldas viimaks ka kauaoodatud sätteid filmide kohta: alates 1. jaanuarist 2017 peavad Eestis toodetud filmide algmaterjalid jõudma rahvusarhiivi hoidladesse ühe aasta jooksul pärast esilinastust Eestis.

Seadusega paralleelselt tegi arhiiv ka Eesti filmipärandit puudutava hindamisotsuse (nr 2, 06.01.2017), millega anti arhiiviväärtus kõigile riigi toel valminud filmidele ja nende tootmisprotsessi kajastavale dokumentatsioonile, aga ka tunnustuse pälvinud reklaamfilmidele, Tallinna ülikooli Balti filmi, meedia, kunstide ja kommunikatsiooni instituudis lõputöödena valminud tudengifilmidele ning riigi toetuseta toodetud, ent Eesti kultuuri kontekstis märkimist ja säilitamist väärivatele (amatöör)filmidele.

Filmide tootmisprotsessi kajastava kontekstualiseeriva materjali (põhiandmed, stsenaariumid, kunstniku kavandid, muusikalehed, trailerid, plakatid, fotod jm) kogumisel on arhiiv ühendanud jõud MTÜga Eesti Filmi Andmebaas, mis on sedalaadi ainekogumist kogunud juba kümnekond aastat.

Et eesmärk on loovutusprotsessis jõuda võimalikult suures osas automatiseeritud lahendusteni, vajab üleandmise töövoog tehnoloogilises mõttes sujuvaks toimimiseks veel mõnevõrra kohendamist.

Uuendused, ent veelgi enam uued kohustused, tekitavad reeglina küsimusi või koguni vastuseisu. Filmitootmine, olgugi riiklikult doteeritud, on ikkagi eraettevõtlus. Ja kahtlemata nõuab säilituseksemplari seaduse täitmine filmitegijailt lisaressurssi – kindlasti aega, kuid vahel ka raha. Samuti pole olulisel osal filmirahvast juba mõnda aega arhiiviga suuremat tegemist olnud. Nõnda tuleb arhiivil uues olukorras tegutseda aktiivselt selle nimel, et kasvatada partnerite silmis oma usalduskrediiti: hajutada umbusku ning selgitada muutuste (ja kulutuste) vajalikkust pikemas perspektiivis. Usaldus saab tekkida aga vaid siis, kui oma partnerit tundma õpitakse. Asendamatut rolli mängib selles muidugi mõista vahetu inimlik suhtlus. Lisaks valmis 2018. aastal (ja läbis kohe ka uuenduskuuri) üks võrdlemisi pikk dokument: filmiarhiivi tegevuspõhimõtted. Olles mõeldud kõigile filmiarhiiviga kokku puutuvatele isikutele ja asutustele, valgustab see tekst küllalt põhjalikult filmiarhiivi ülesandeid, funktsioone ja tööprotsesse. Iseäranis viimased vajavad tehnoloogiliselt keeruka ja ressursimahuka filmivaldkonna kontekstis detailseid selgitusi. Tagasiside annab alust väita, et dokument on adressaatideni jõudnud ja seega oma eesmärgi täitmas.

Sellest, et uus seadus oli hädavajalik, meie selgitustöö on vilja kandnud ja ühiskonna teadlikkus kasvanud, annab aimu arhiivi jõudnud filmide arvu hüppeline kasv. Kui 2015. aastal laekus uusi mängu-, dokumentaal- ja animafilme 22, siis 2017. aastal ligikaudu 90 ja 2018. aastal juba 120 ringis; neile lisaks saabus veel hulgaliselt tudengi-, reklaam- ja amatöörfilme, aga ka võttematerjali. Seejuures on tootjatega loodud tihedad kontaktid aidanud osaliselt täita varem jäänud lünki ning täiendada arhiivi kogusid ka 1980., 1990. ja 2000. aastail (enamjaolt analoogmeedias) valminud ekraaniteostega.

Tõrksate taltsutamisest ehk eriliste arhivaalide identifitseerimis-, konserveerimis- ja säilitusprobleemidest

Küllike Pihkva

Rahvusarhiivis säilitatavas Eesti suurimas kaardikogus leidub arvukalt kaarte ja plaane, mille põhjal saab soovi korral hea ülevaate urbaniseerumisest tingitud muutustest arhitektuuri vallas, materjalide ja tehnika arenguloost. Igal ajastul on kasutatud hetkel parimaks peetud meetodeid, materjale ja vahendeid. Konkurents, moodsa aja kubjas, on ajast-aega inimesi sundinud planeerima ja töötama kiiremini, efektiivsemalt, eelistama masstootmist; tegema koostööd järjest suurema hulga inimestega erinevatelt tegevusaladelt; jagama üha kiiremini üha rohkem informatsiooni, seal hulgas ainueksplaris dokumente üha produktiivsemalt kopeerima.

Järjest detailsemaks ja spetsiifilisemaks muutunud jooniste, kaartide ja plaanide käsitsi loomine ja üks-ühele kopeerimine jäi ühel hetkel paratamatult ajale jalgu. Toimus pööre, tööstuse ja tehnika revolutsioon. Avastused ja arengud materjaliteaduses ja fotograafias tõid endaga kaasa progressi plaanide alusmaterjalide tootmises ning kopeerimis- ja trükitehnikates. Plaanide ja nendel olevate kujutiste niiskustaluvus ja materjalide mehaaniline vastupidavus oli väga oluline inimestele, kes nendega ehitusobjektidel ja mujal välitingimustes töötama pidid. Sestap hakati looduslikke komponente asendama sünteetiliste

Kile ja paberkalka 20. sajandist

ainetega, lisades neid uudsete materjalide koostisse – kuni paberist sai hoopis kile. Uuendused hõlbustasid tööd ja andsid leiba paljudele töölistele, aitasid valmida järjest keerulisemate tehnosüsteemidega varustatud elu- ja tööstushooneid – millest kõigil asjaosalistel mõistagi suur kasu ja siiras heameel oli – kuni plaanist sai aja möödudes arhivaal.

Reeglina on arhiivides leiduvad keskaegsed kaardid (koopiad, originaalid) määratult paremas seisundis kui hilisemad. Eelmise sajandi keskpaigas valminud plaanid võivad olla füüsiliselt ja keemiliselt tugevalt kahjustunud. Keemilised kahjustused, põhjustatud plaanide kopeerimisest ja materjalide koostisest või nende omavahelisest vastasmõjust, võivad kumuleeruda. Teadmata keemilise koostisega materjalidega tegelemine on suur väljakutse. Mingil ajahetkel

osad materjalid – koos sellel oleva infoga – hävinevad, kuna objektid fragmenteeruvad ja purunevad. See viib põhimõttelise küsimuseni: kuidas säilitada säilimatut?

Tuleb paraku tõdeda, et kunagi uutest, moodsatest ja innovaatilistest materjalidest valminud dokumendid kätkevad täna endas riske, millega praegused säilitamise ja konserveerimise valdkonnas töötavad inimesed järjest enam silmitsi seisavad. Avades arhivaali säilitusümbrise, vaatavad lisaks säilikule sageli vastu ka probleemid.

Probleemidega toime tulemiseks on inimkond seni kasutanud peamiselt kahte, laias laastus üsna hästi toimivat meetodit. Esimene on ignoreerimine, teine – tegelemine. Esimene variant pole jätkusuutlik ning kindlasti ei ole vastuvõetav asutuses, mis vastutab kogude võimalikult kaua-aegse säilimise eest. Teine, s.t probleemidega

tegelemine, nende lahendamine, on (paraku) aega ja ressursse nõudev variant.

Paber- ja riidekalkal kaartide konserveerimisega tegeldakse rahvusarhiivis juba üle kümne aasta, teadmisi on jagatud teistelegi kodu- ja välismaistele konservaatortele.

Fototrukitehnikate identifitseerimise teema oli üsna unarusse jäänud. Olemas olid küll üldised teadmised ja põgusad kokkupuuted, kuid eraldi sellega ei ole tegeldud. Plastikmaterjalidel olevate plaanide identifitseerimise, konserveerimise ja säilitamisega ei olnud üldse kursis.

Koopiamasina reklaam
20. sajandi esimestest aastatest
(RA, EAA.405.1.219),
tehnikasünonüüm: hektograaf

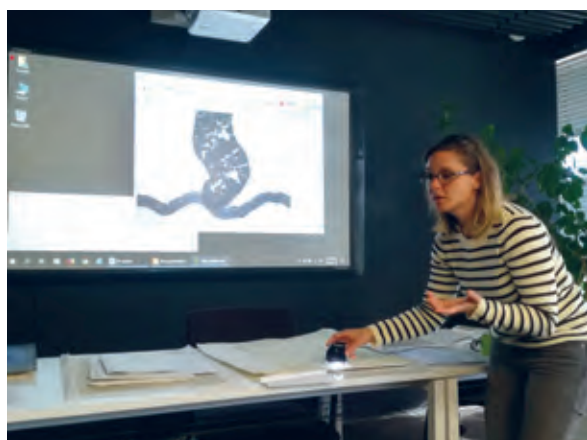
**Amandine Campi fototehnikate
tuvastamise koolitus Nooras**

2018. aasta oli rahvusarhiivile säilitamise ja konserveerimise vallas üsna märgiline, kuna juhuste kokkulangemise tagajärjel õnnestus süvitsi käsitleda lausa mõlemat probleemi.

Aasta varem, s.o 2017. aastal oli konserveerimiskeskus Kanut konservaator Tea Šumanovi eestvõttel kutsunud Prantsusmaalt Eestisse fototrükitehnikatest ülevaadet andma Amandine Campi, paberikonserveatori, kes oma õpingute vältel on pikemalt praktiseerinud Kanadas arhitektuurijooniseid hoidvas keskuses (*Centre Canadien d'Architecture*). Koolitus andis teadmise, et selle teemaga on viimaks aeg komplekselt tegelema hakata. Lisatõuge ja -info

saadi ka ülemaailmses erialases sotsiaalmeedias levinud arutelust, kuidas probleemseid, keemiliselt ebastabiilseid arhitektuurijooniseid oleks õige säilitada ja millega ümbristada – häid näpunäiteid jagas ka Amandine Campi juhendaja Kanadast.

2018. aasta septembris viis Amandine Camp läbi kolmepäevase koolituse rahvusarhiivis Tartus. Osalesid säilitajad ka teistest Eesti mäluasutustest, üks Läti rahvusarhiivi konservaator ja üks kõrgema kunstikooli Pallas konserveerimistudeng, kelle koolilõputööks saab fotokoopiates tehnikas plaanide konserveerimine. Tehnikate määramisel kasutati arhiivi kogudest pärinevat rikkalikku materjalivalikut, leiti nii fotomehaaniliste kui fotograafiliste menetluste teel loodud kujutisi. Kuigi koopiaid on meie kogudes väga erinevaid ja arvukalt, on nende tehnikapõhine leidmine problemaatiline – kaarte-plaane ei ole kunagi nii põhjalikult kirjeldatud, et fototrükitehnikad oleksid eraldi määratud. Koolituse käigus tuvastati järg-

**Tehnika tuvastamine Amandine Campi
juhendamisel**

misi tehnikaid: tsüanotüüpe, geel-litograafiaid, diasotüüpe (sh seepia diasosid), aniliintrükke, fotostaate, hektograafiaid, *Vandyke*-, *Ferrogallic*- ja *Wash-off*-tehnikates koopiaid. Saadi juhiseid eritüübiliste arhivaalide konserveerimiseks, hoidmiseks ja ka eksponeerimiseks, sest osa tehnikaist on väga niiskus-, valgus- ja temperatuuritundlikud. Koolitus tipnes võimalusega osaleda Tartu Trükimuuseumi poolt korraldatud tsüanotüübi (sinitrükk) tegemise töötoas.

Head uudised tulevad sageli paarikaupa. 2018. aastal toimus ootamatu läbimurre ka plastikalusel plaanide-koopiate konserveerimise ja säilitamise vallas. Aasta alguses kolm kuud rahvusarhiivis konserveerimispraktikal olnud Kanadas keemiku- ja konserveerimishariduse saanud Vincent Dion osutus spetsialistiks, kes on tegelnud teadusliku uurimistööga mitmes Kanada ja Ameerika Ühendriikide mainekas konserveerimiskeskuses ning muu hulgas spetsialiseerunud

moodsale materjalile, plastikule. Temaga oli lausa rõõm koostööd teha, kuna lisaks talle endale uudsete ja erialaseks arenguks vajalike konserveerimisvõtete omandamisele jõudis ta tegelda ka meie plastikul plaanide probleemaa-tikaga. Koostöös Tartu ülikooli keemia insti-tuudi analüütilise ja füüsikalise keemia teaduri Signe Vahuriga tuvastati kilematerjalide koos-tis ning eristati fototrükitehnikates ja käsitsi peale kantud kujutised. Vincent Dion töötas välja plaanide sirutamise meetodi ja nende edasise säilitamise lahenduse. Kolleegid-kon-servaatorid said väga vajaliku koolituse; arhiiv aga teadmise, et enamik meie kogudes olevaid plastikul plaane on tselluloosatsetaadil või polüesterkilel. Tartu kogude tugevalt kokku-rullunud plaanid on kõik Vincent Dioni poolt siin välja töötatud metoodikat järgides siruta-tud ja kopeeritud. Edasise säilitamise stratee-gia väljatöötamisel võeti arvesse ka kujutiste parima säilimise tagamiseks antud soovitusi.

Kile lahtirullimine

Rahvusarhiivi jäid Dioni poolt koostatud üksikasjalikud töökirjeldused ja -proto-kollid, millest saab vajadusel abi edaspidigi. Meelde jäi ka tema vahendatud sõnum teemaga süvitis tegelevatelt isikutelt: plastikmaterjalide konserveerimise ja säilitamisega seonduv on kogu maailmas niivõrd uudne ning vähe uuritud

ja kajastatud valdkond, kuna nende konserveerimisele pühendunud spetsialiste on vähe ja neilgi on tekkinud rohkem küsimusi kui vastuseid (seni veel) on leitud.

Väga oluline on olla avatud ja võimaluse korral alati võtta vastu praktikandid, kes meie juures praktiseerimisest huvituvad. Nii, nagu ennegi on juhtunud, selgus ka seekord, et Vincent Dioni praktika-programm oli vastastikku kaugelt kasulikum kui algul eeldati.

Kuidas edasi? Soovime rakendada parimaid praktikaid. Märkimisväärne osa kaardist-plaanidest on praeguseks tänapäevaste

vahenditega kopeeritud ja säilikuid füüsilisel kujul uurimissaali ei väljastata. Tuleb tunnistada, et nii fotokoopiate kui ka kilematerjalide teema on keeruline ja töö eriliste materjalidega nõuab pidevat praktiseerimist, kuid esialgne aimdus ja mõningane kindlustunne nendega edaspidi tegelemiseks on saadud. Senine koopiate hoidmisviis on plaanis ümber korraldada ja kaardid-plaanid nõuetekohaselt eraldada, kuna mõned fototrukitehnikas kujutised, nagu ka alusmaterjalid, on väga tundlikud. Neid tuleb säilitada kui fotomaterjale, kaardisahtlites kasutada spetsiaalseid ümbrismaterjale ja vahelehti. Lisaks senisele formaadi- ja infokandjapõhisele lähenemisele tuleb kõrge säilivusriskiga arhivaalide säilitamisel kõikidele olulistele aspektidele senisest suuremat tähelepanu pöörata.

Vincenti praktika kokkuvõtte ja kilematerjalide konserveerimisega seonduv detailne ülevaade on leitav rahvusarhiivi blogist aadressil <https://blog.ra.ee/when-plastic-replaces-paper/>

Vincent Dion veel konserveerimata kileplaanidega

Seisundiuringut teostab
Fadillah Putri Patria

Happelise paberi neutraliseerimine,
vasakult Küllike Pihkva, Jay Pee P. Ona ja Slim Blidi

EACH – rahvusvaheline sild Chemicumi ja Noora vahel

Jaan Lehtaru

Tartu ülikooli juhitud magistritaseme ühisõppekava „Excellence in analytical chemistry“ (EACH) avati 2015. aasta sügisel koos Åbo Akademi ülikooliga Soomest, Uppsala ülikooliga Rootsist ja Lyoni ülikooliga Prantsusmaalt, see on esimene Eesti ülikooli juhtimisel loodud õppekava, mille läbiviimist toetatakse Euroopa Liidu ühisõppekavade meetmest „Joint Master Degrees“. Õppekava koordinaator on Tartu ülikooli analüütilise keemia professor Ivo Leito. Esimesel õppeaastal õpivad analüütilise keemia rahvusvahelisele magistriõppekavale vastu võetud tudengid Tartus, teiseks õppeaastaks siirduvad nad vastavalt spetsialiseerumisele kas Uppsalasse, Lyoni või Åbo Akademi ülikooli (<http://each.ut.ee/EACH/about-each/>).

Ruth Tiidor tutvustab kahjustuste hindamise metoodikat

Ülemisel pildil mõõdavad paberi happesust Mahvish Faisal ja Fadillah Putri Patria, alumisel määrab Mahvish Faisal ligniinisaldust

Lisaks põhipartneritele osaleb magistritaseme ühisõppekavas üle maailma veel 26 partnerit, nende hulgas on kõrgkool, tööstusettevõtteid ja riigiasutusi, mis pakuvad üliõpilastele praktikavõimalusi.

Aastatel 2017 ja 2018 sooritasid magistriõppe tudengid Slim Blidi (Tuneesiast), Jay Pee P. Ona (Filipiinidelt), Fadillah Putri Patria (Indoneesiast) ja Mahvish Faisal (Pakistanist) oma suvepraktika rahvusarhiivi uues majas – Nooras. Kuu aja jooksul tegeldi arhivaalide kahjustuste hindamise, seisundiuuringu ja analüüsides teostamise ning praktilise konserveerimisega (juhendasid Ruth Tiidor, Jaan Lehtaru, Küllike Pihkva ja Liis Turnau).

Rahvusarhiivipoolne huvi EACHi tudengite kaasamiseks seisnes vajaduses testida esma-

kordselt praktikas „Arhiivimaterjalide kahjustuste atlases“ välja töötatud seisundiuuringute metoodikat.

Vaatluse alla võeti osa Haapsalu pedagoogilise kooli arhiivist (RA, LAMA. 224.2k.307–692); kokku 385 isikutoimikut Teise maailmasõja järgsest perioodist. Valiku kasuks osutas asjaolu, et nõukogude ajal loodud arhivaalide füüsilist seisundit on rahvusarhiivis siiani ebapiisavalt uuritud, selle perioodi paberalusel arhivaalid kuuluvad aga oma säilivusomadustelt riskigruppi. Samas võimaldasid koolimaterjalid oma mitmekesisuses jälgida erinevate dokumentide (diplomid, tunnistused jms) füüsilist seisundit.

Praktika alguses õppisid tudengid tundma arhivaalide koostismaterjale, kahjustusprotsesse ja testimismeetodeid. Seejärel teostasid praktikandid arhivaalide seisundiuuringu, mille tulemused andsid olulist teavet perioodi

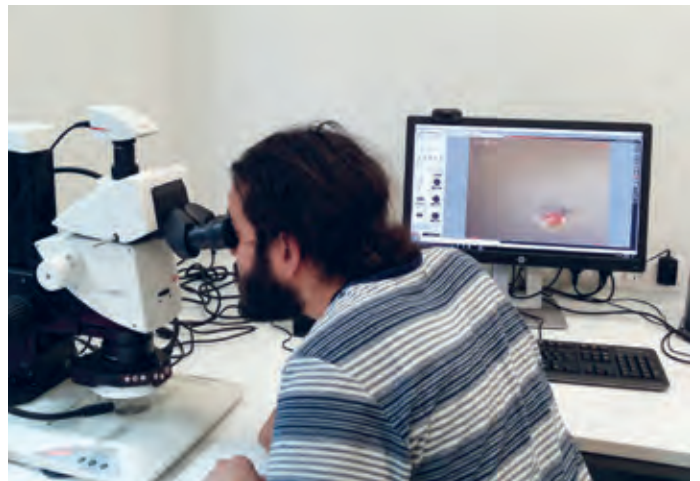
materjalide füüsilisest seisundist. Paberi happesus jäi vahemikku $\text{pH} = 4,1\text{--}5,9$ ning ligniinisaldusega pabereid esines 44%. Tulemus kinnitab, et sõjajärgsel perioodil valmistatud paberi kvaliteedinäitajad on madalad. Peamiste kahjustustena leiti 97% määrdumust ja paberi kolletumist;

94% murdejoonte esinemist; 83% hallituskahjustusi koolitunnistuste kaantel ja lehtedel

(kõigil juhtudel oli tegemist surnud hallitusega); 34% rebendeid; 8% roostekahjustusi ning 2% niiskusest tekitatud voolujooni.

Praktika lõpus avanes välistudengitel võimalus proovida kätt arhivaalide konserveerimisel, pearõhk oli happelise paberi neutraliseerimisel. Kasutati kahte erinevat, kaltsiumhüdroksiidi ja Bookkeeperi neutraliseerimismeetodit ning võrreldi nende toime efektiivsust.

Suvepraktika lõppes kokkuvõtete tegemisega, tulemusi esitleti Noora majas huviliste ringis. Kõik praktikandid leidsid, et töötamine rahvusarhiivis oli igati kasulik ja silmaringi avav kogemus, mis arendas nende teadmisi ja oskusi.

Paberkiudude ligniinitesti viib läbi Slim Blidi

Praktikatulemuste esitlemine

Euroopa Liidu rahvus- arhiivide säilitusjuhtide aastakohtumine Tartus

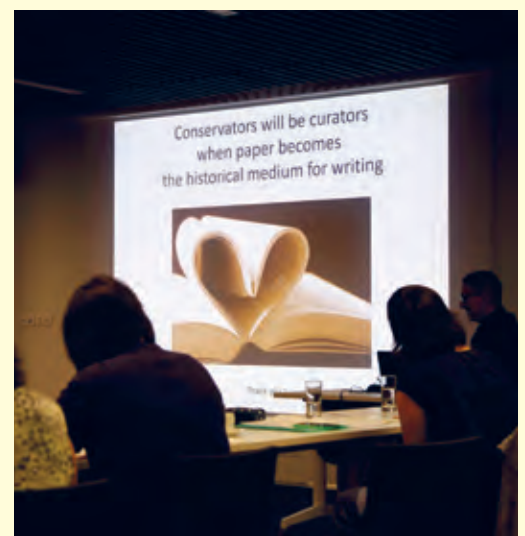
Ruth Tiidor

Järjekorras juba kümnendat aastat toimuvaks Euroopa Liidu riikide rahvusarhiivide säilitusjuhtide kohtumiseks kogunesid 2018. aasta kevadel 12 riigi (Läti, Leedu, Rootsi, Taani, Hollandi, Poola, Sloveenia, Horvaatia, Malta, Iirimaa, Ungari) esindajad Tartusse. Tavapäraselt on selle ürituse korraldaja konkreetsel poolaastal Euroopa Liidu eesistuja kohuseid täitva riigi rahvusarhiiv, aga juba aasta varem Maltal toimunud kokkusaamisel oli selgunud Bulgaaria loobumine korralduskohustusest ning Eesti esitas enda kandidatuuri. Et siin oli lähiajal valminud mitu uut mäluasutuste hoonet, ei olnud kolleegides reisihuvi tekitamine keeruline.

Tavapäraselt oli ka seekordne kokkusaamine kahepäevane: 30. mail toimusid Nooras ettekanded ja arutelud ning järgmisel päeval külastati Eesti Rahva Muuseumi ning Tartu ülikooli raamatukogu säilitus- ja konserveerimisosakonda ja hoidlaid, lepiti kokku järgmise kohtumise korraldajariik ja võimalikud aruteluteemad ning jagati osalejatele vabatahtlikkuse alusel ettevalmistavaid tööülesandeid.

Meie ettepanekul keskendusid Eesti kohtumise ettekanded ja arutelud säilitus- ja konserveerimishariduse andmise, töökohapõhise väljaõppe ja kutseomistamise küsimustele eri riikides.

Konservaatorite ja hoidlatöö tegijate professionaalne ettevalmistus on riigiti väga erinev: rahvaarvult väikestes või endise idabloki riikides on ikka veel enamik konserveatoreid ametis erialase koolihariduseta (nt Poolas on arhiivis konserveatorina töötamise tingimuseks kõrgharidus ükskõik millisel erialal) ja vajalik väljaõpe on saadud töökohal. Põlvkondade vahetus on tasapisi

Arhiivitöö tuleviku üle arutleb
Asger Svane-Knudsen Taanist

toimumas, kuid pakutava väljaõppe kvaliteet pole piisav, sest töökohal uusi kolleege koolitavate pikaajaliste töötajate teadmised ja oskused on ajast maas. Mitmed esinejad rõõmustasid kutseühenduste olemasolu ja eestvedava rolli suurenemise üle konservaatorite teadmiste ja praktiliste oskuste arendajatena.

Eestis hetkel kehtivatest erialast kõrgharidust andvatest õppekavadest andis ülevaate kõrgema kunstikooli Pallas professor Kurmo Konsa ning siinset kutsealase akrediteerimise arengut ja toimimist tutvustas konservaatorite kutsekomisjoni liige Hedvig Mäe.

Mitmed kolleegid nentisid, et erialast haridust andvad kõrgkoolid on peamiselt keskendunud valdkonna teadusküsimustele ega paku koolis või töopraktika käigus tudengitele praktiliste oskuste arendamist, mistõttu on koolilõpetajatel kasinad elulised kogemused ja neil puudub teadmine arhiivist kui võimalikust tööandjast. Läti kolleeg sedastas, et paberikonservaatoriks õppijaid on aasta-aastalt järjest vähem, kuna selle spetsialiseerumisega töökohti napib, lisaks on riigiasutustes konservaatorite palgatase teistest kõrgharidust nõudvatest ametikohtadest keskmiselt veerandi võrra madalam.

Professionaalne akrediteerimine toimib ning kutsequalifikatsiooni tõendavate tunnistuste väljastamise süsteem on välja töötatud ja enam kui kümme aastat kasutusel olnud Iirimaa, Horvaatias, Lätis, Leedus ja Eestis. Leedus on kutsetunnistuse taotlemine tasuta ja selle omamine arhiivis töötavate konservaatorite jaoks kohustuslik, mis ühtlasi tagab riikliku garantii kindlale palgatasemele sõltuvalt omandatud kutsetasemest. Iirimaa, Lätis ja Eestis toetavad ja soosivad tööandjad kutsetunnistuse taotlemist, kuid selle omamine pole kohustuslik.

Tartu ülikooli raamatukogu säilitus- ja konserveerimisosakonna tööd tutvustab juhataja Kristina Virro

Tartu ülikooli raamatukogu säilitus- ja konserveerimisosakonna tööd tutvustab juhataja Kristina Virro

Tartu ülikooli raamatukogus hoitavaid käsikirju ja haruldasi teavikuid esitleb Malle Ermel

Külas Eesti Rahva Muuseumi
konserveerimisosakonnas

Hollandis on aastaid tõhusalt toimunud konservaatorite seitsme aasta pikkune tasemeõpe ja välja on töötatud töökohapõhise täiendõppe kavad, kuid muret teeb asjaolu, et mäluasutustel on tegelikult üha rohkem vaja professionaalsete oskustega ja motiveeritud säilitusspetsialiste, kes suudaksid näha ja lahendada suurte kollektsioonide konserveerimise ja säilitamise probleeme. Konservaatorid eelistavad põhjalikult tegelda üksikobjektidega ja on seetõttu sagedasti konfliktis tööandja nõudmisega

piirduda arhivaalide kasutuseesmärgile (nt digiteerimine) vastava minimaalselt vajaliku konserveerimistöölusega.

2019. aastal toimub kokkusaamine selliste kohtumiste ellukutsujariigis Soomes, kus on peamiseks arutlusteemaks kaduva teabe ja meediumite (mitmesugused koopiatehnikad, raudgallustindikirjad, plastist andmekandjad jmt) tänapäevased säilituslahendused.

„Perepilt“

22. juuni 2018

Poola presidendi Andrzej Duda visiit ja Poola–Eesti arhiivide koostöö

Birgit Kibal

22. juuni 2018 jääb märgilise tähendusega daatumiks Poola-Eesti arhiivisuhtesse, sel päeval külastas rahvusarhiivi peahoonet Tartus Poola Vabariigi president Andrzej Duda koos abikaasaga. Visiidi käigus avas president näituse „Poola-Eesti suhted 1918–1939: kajastusi Eesti arhiivivaramus“. President Duda on ühtlasi esimene välisriigi riigipea, kes on Eesti arhiivinduse ligi sajandipikkuses ajaloos sarnast au ja tähelepanu arhiividele osutanud.

Presidendi kaaskonnale ja Poola Vabariigi suursaatkonna esindajaile pakutud programm rahvusarhiivis koosnes kolmest etapist. Esmalt võeti istet konverentsisaalis, kuhu oli kogunenud külalisi Eesti akadeemilistest ringkondadest ja

mäluasutustest, aga ka Poola-Eesti suhteid hoidvate ühenduste esindajaid. Riigiarhivaari Priit Pirsko ja Poola Vabariigi suursaadiku Eestis Grzegorz Kozłowski tervitussõnade järel vaadati värskest digitud kroonikafilme Eesti ja Poola kokkupuutepunktidest 1920.–1930. aastatel: kaadreid vastastikustest riigivisiitidest ning elavast suhtlusest sõjaväeringkondade vahel.

Filmiprogrammile järgnes päeva pidulikem osa, mil president Duda lõi ka läbi Poola lipu värvides laia lindi, et avada näitus Rahvusarhiivi fuajees. Ekspositsioon koosnes kolmest osast. Kümme fotode ja tekstidega stendi kajastasid kahe

Pilk konverentsisaali

riigi mitmeplaanalisi suhteid aastatel 1918–1939. Teiseks oli nelja vitriini välja pandud unikaalseid Poola-teemalisi originaaldokumente rahvusarhiivi kogu-

dest: kuningas Stefan Batory kinnitatud ladinakeelne pärgamentürik 1585. aastast; Poola-Leedu suurhetmani Jan Karol Chodkiewicz 1614. aasta nõue Tartu magistraadile tasuda 250 kuldnat Poola armee ülalpidamiseks; Tartu ülikoolis õppinud väljapaistvate poolakate, nn dorpatšikute tudengitoimikuid, teiste hulgas Władysław Raczkiewicz, Poola presidendi eksiilis (1939–1947) toimik 20. sajandi esimesest kümnendist; Poola põllutöölise nimekirju 1940. aasta juunist; Poola akadeemiliste ja kultuuriühenduste dokumente

Lindi lõikab läbi Poola Vabariigi president Andrzej Duda

1930. aastate Tartust; allveelaeva „Orzeł“ juhtumiga seotud juurdlustoimikuid ja komandöri Henryk Kłoczkowski antud tunnistused. Näituse kolmanda osa moodustas 1935. aastal toimunud Eesti-visiidi ajal August Pulstile üle antud Poola valitsuse kingitus Augusti venna Mihkel Pulsti sõjaliste teenete eest – mapp marssal Józef Piłsudski portreedega aastaist 1914–1935: eksponeeritud oli 13 kunstnik Zdzisław Czermański joonistust. Joonistuste kogu leiti 2014. aastal Tallinnas ja praegu kuulub see Poola Vabariigi suursaatkonnale Eestis. Näitust visualiseerisid eelnevalt tutvustatud kroonikafilmi kaadrid. Ekspositsiooni autorid olid Tiit Noormets teadus- ja publitseerimisbüroost ning Kadri Tooming Tartu kasutusosakonnast, väljapaneku kujundas Einike Leppik Tallinna säilitus- ja kasutusosakonnast, filmikroonikad valisid ning tekste redigeerisid Lea Tegelman ja Õie Kukk filmiarhiivist.

Poola-Eesti suhteid kajastanud ekspositsiooni sedavõrd väärikas avamine leidis aset eeskätt seetõttu, et Eesti president Kersti Kaljulaid oli kutsunud Tartusse üliõpilasfestivali „Gaudeamus“ avamisele seitsme riigi presidendid – nende riikide riigipead, kus vabariikide väljakuulutamiseks oli möödunud või möödumas 100 aastat (Island, Poola, Soome, Läti, Leedu, Gruusia ja Eesti). Arhiivikülaskäigu lõpul andis president Andrzej Duda uurimissalis intervjuu Eesti rahvusringhäälingule, käsitledes eeskätt laulu- ja tantsupeoga seonduvat (saade on järelvaadatav ERRi arhiivist „Euroopa riigipead Gaudeamusel“, esmaeeter 25. juunil 2018).

**Poola Vabariigi president Andrzej Duda
tutvub näitusega**

Poola ja Eesti arhiivide koostöö on üha tihenenum alates 2013. aasta septembrist, mil Poola arhiivisüsteemi peadirektor Władysław Stepniak ja Eesti riigiarhivaar Priit Pirsko allkirjastasid koostöölepingu. Toona samuti Tartus toimunud piduliku kohtumise käigus avati näitus „*Polonica* Rahvusarhiivi kogudes“, kus eksponeeriti Poolaga ja poolakate ajalooga Eestis seotud huvipakkuvamaid arhivaale. Vastastikuse koostöö keskne teema oli 19. sajandil ja 20. sajandi alguses Tartu ülikoolis õppinud Poola päritolu tudengite toimikute digimine. Tartu ülikoolis õppis aastail 1802–1918 ligikaudu 2500 Poola päritolu tudengit, paljudest neist kujunesid hiljem tuntud teadlased, kirikutegelased, arstid, kirjanikud ja poliitikud. Koostööprojekti tulemusel digiti rahvusarhiivis enam kui 4700 toimikut, mis anti Poola partneritele üle 2014. aastal.

Samal aastal valmis ajaloodoktori Raimo Pullati teos „Värav tulevikku. Danzigi Tehnikaülikool Eesti tehnikaharitlaskonna kujunemisloos 1904–1939“. Uurimus tugineb Danzigi tehnikaülikoolis õppinud Eesti päritolu tudengite isikutoimikutele. Viimaseid hoitakse Gdański riiklikus arhiivis ja uurimistöö osana digiti 22 tudengi toimikud, mis on nüüd kättesaadavad ka Eesti rahvusarhiivi veebi *Estica* kollektsioonist.

Lisaks väärivad märkimist rahvusarhiivi esindajate osalus traditsioonilisel Jerzy Skowronekile pühendatud konverentsil Varssavis ning Poola konservaatrite praktika rahvusarhiivi Tartu ja Tallinna üksustes. Sisukaid visiite aastail 2014–2017 oli rohkemgi.

Józef Piłsudski portreede väljapanek

Väljapaneku tutvustus, vasakult Raimo Pullat, Tõnis Tärna, Agata Kornhauser-Duda, president Andrzej Duda, suursaadik Grzegorz Kozłowski ja riigiarhivaar Priit Pirsko

Huvipakkuva seigana tasub esile tuua ka Eesti presidendi Toomas Hendrik Ilvese kingitust Poola presidendile Bronisław Komorowskile 2014. aasta riigivisiidi ajal. President Komorowski esivanemad olid samuti 19. sajandil õppinud Tartu ülikoolis. Nii sai president kingituseks arhiivaalide rahvusarhiivis vormistatud faksiimiled (köidetuna 240 lehte).

Loodetavasti avab koostöö Poola ja Eesti arhiivide, saatkondade ja presidendi kantselei esindajate vahel uusi võimalusi tulevikuski, tihendades veelgi kahe riigi diplomaatilisi ja kultuuriloolisi sidemeid. 2018. aasta koostöö laabus meeldivalt tänu Poola Vabariigi suursaatkonnale Eestis ja eriti tänu Sławomira Borowska-Petersoni ladusale suhtlusele, väärtuslikele kogemustele ja igakülgele abile.

Hea koostöö märgiks andis Poola Vabariigi suursaatkonna avaliku ja kultuuridiplomaatia spetsialist Sławomira Borowska-Peterson riigiarhivaarile üle Poola iseseisvuse 100. aastapäeva mälestusmedali

„Seiklustes arhiivis“
osalevad Tartu Jaan Poska
gümnaasiumi õpilased,

Tarvastu gümnaasiumi õpilased,

Tallinna polütehnikumi
ajalootudengid